

Ida Lampinen, Caisha-Isra Abdullahi Yalahow, Veera Niemelä

Perehdytyslomake erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelyyn varhaiskasvatuksessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

09.05.2022

Tekijä	Ida Lampinen, Caisha-Isra Abdullahi Yalahow, Veera Niemelä
Otsikko	Perehdytyslomake erityislasten kanssa työskentelyyn varhaiskasvatuksessa
Sivumäärä	40 sivua + 3 liitettä
Aika	09.05.2022
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan tutkinto-ohjelman nimi
Ohjaajat	Lehtori Ulla Saukkonen Lehtori Saila Nevanen
<p>Opinnäytetyöksi laadimme perehdytyslomakkeen erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelyyn. Lomake on ensisijaisesti kohdistettu varhaiskasvatus yksiköissä työskenteleville sijaisille, mutta soveltuu myös jokaisen työntekijän käyttöön varhaiskasvatuksessa työskentelyyn. Valitsimme opinnäytetyömme aiheen, sillä olemme huomanneet varhaiskasvatuksen työskentelyssä perehdytyksen olevan puutteellista.</p> <p>Opinnäytetyön aiheen ideointivaiheessa otimme yhteyttä Pilke päiväkodit organisaatioon ja he kiinnostuivat lähtemään yhteistyöhön. Pilke päiväkotien yhteishenkilömme on varhaiskasvatuksen asiantuntija ja erityisopettaja, jonka kanssa yhteistyössä päädyimme tekemään opinnäytetyön monimuotoisen tuotoksen Pilke päiväkodit organisaatiolle.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda näkyväksi erityistä tukea tarvitsevien lasten tuentarpeita ja keinoja. Tarkoituksena on luoda käytännön työelämään tiivis ja helppolukuinen lomake, joka helpottaa erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeiden huomioimista sekä sijaisten perehdyttämistä varhaiskasvatus ryhmän toimintaan. Opinnäytetyöllä pyritään selkeyttämään sijaisten toimenkuvaa erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelystä ja tuomaan näkyvyyttä aiheelle.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä käsitellään erityiskasvatuksen eri osa-alueita sekä erityistä tukea tarvitsevan lapsen määrittelyä. Opinnäytetyön teoriapohja sisältää myös erityisen tuen tarpeen tunnistamista, varhaiskasvatusyksiköissä tarvittavaa osaamista, kasvatuskumppanuutta ja erityistä tukea tarvitsevien lasten tuentarpeita ja keinoja tilanteiden tueksi. Teoriatiedon lisäksi opinnäytetyö sisältää ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelystä. Opinnäytetyön kehittämistehtävän keskeisimpiä käsitteitä ovat varhais- ja erityiskasvatus, erityistä tukea tarvitsevat lapset sekä tuen tarpeet.</p>	
Avainsanat	Varhaiskasvatus, erityiskasvatus, erityistä tukea tarvitseva lapsi, tuen tarpeet, perehdytys

Author	Ida Lampinen, Caisha-Isra Abdullahi Yalahow, Veera Niemelä
Title	Orientation form for working with special needs children
Number of Pages	40 pages + 3 appendices
Date	9 May 2022
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Instructors	Ulla Saukkonen, Lecturer Saila Nevanen, Lecturer
<p>For our thesis, we prepared an orientation form for working with special needs children. The form is primarily aimed for gig and substitute workers in early childhood education units, but it is also suitable for every employee working in an early childhood education unit. We chose the topic of our thesis because we have noticed the lack of orientation while working in the early childhood education fields.</p> <p>During the idea phase of the topic, we contacted Pilke Playschool organizations and they were interested to cooperate. Our contact person for Pilke organization is an expert in early childhood education and a special needs teacher. With our contact person we mutually decided our thesis to be a functional thesis to be made for Pilke organizations.</p> <p>The aim of the thesis is to highlight special needs children's support needs and solutions. The purpose is to create a compact and easy-to-read form that facilitates the identification of needs of special needs children and of the substitutes orientation for working in a day care group. With the thesis, we strived to clarify the substitutes' job description for working with special needs children and to bring awareness to this topic.</p> <p>The theoretical framework of the thesis addresses different aspects of special needs education areas and the definition of a child with special needs. The theoretical basis of the thesis also includes identification of the need for special support, the skills required in early childhood education units, educational partnership, and the support needs and means for special needs children and ways to support the situation. In addition to theoretical knowledge, the thesis includes experiences and views of professionals working with special needs children. The key concepts of the thesis development task are early and special education, children with special needs and support needs.</p>	
Keywords	Early childhood, special education, special needs children, support needs, orientation

Sisällys

Lyhenteet	1
1 Johdanto	2
2 Opinnäytetyön tausta	3
2.1 Pilkepäiväkodit	3
2.2 Kehittämistehtävä	6
2.3 Eettiset perustelut	7
3 Toimintaympäristö	9
3.1 Varhaiskasvatustyö ja niiden perusteet	9
3.2 Erityistä tukea tarvitseva lapsi varhaiskasvatusympäristöissä	10
4 Perehdyttäminen työhön	12
5 Erityinen tuki ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	14
5.1 Kolmiportainen tuki varhaiskasvatuksessa	15
5.2 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma	16
6 Erityistä tukea tarvitseva lapsi	18
6.1 Lapsen neurologinen kehitys	18
6.2 Autismikirjon häiriöt	19
6.3 Aktiivisuuden ja tarkkavaisuuden häiriöt	21
7 Erityispedagogiikka varhaiskasvatuksessa	23
8 Perehdytyslomake	26
8.1 Perehdytyslomakkeen prosessikuvaus	26
8.2 Perehdytyslomakkeen toteutus	27
8.3 Perehdytyslomake käytännössä	28
8.4 Ammattilaisten näkökulmat	29
8.5 Kokemuksia perehdytyslomakkeen käytöstä	31
9 Kehittämistehtävän arviointi	33
10 Pohdinta	34
Lähteet	36

Liitteet

Liite 1. Perehdytyslomakkeen ensimmäinen sivu

Liite 2. Perehdytyslomakkeen toinen sivu

Liite 3. Perehdytyslomakkeen käyttöohjeet

Lyhenteet

THL: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

OAJ: Opetusalan ammattijärjestö

VASU: Varhaiskasvatussuunnitelma

YPR: Yksilöllinen pienryhmä luokka

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön kehittämistehtävä on perehdytyksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tavoitteena on laatia perehdytyslomake erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelyyn varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön kohderyhmä on erityistä tukea tarvitsevat lapset ja heidän kanssaan työskentelevät aikuiset. Opinnäytetyönä toteutettu perehdytyslomake on kohdistettu erityisesti sijaisille, jotka työskentelevät lyhyen aikaa tai vaan yhden päivän varhaiskasvatusryhmässä. Opinnäytetyö toteutetaan monimuotoisena opinnäytetyönä ja yhteistyökumppanina toimii Pilke päiväkodit organisaatio. Perehdytyslomake on tarkoitettu otettavaksi käyttöön varhaiskasvatusryhmän opettajan täytettäväksi, jolloin sen voi antaa uusille työntekijöille sekä sijaisille ennen työn alkua.

Perehdytyslomakkeen tarkoituksena on tuoda näkyväksi tuen tarpeellisten lasten tuentarpeita sekä keinoja niiden vastaamiseksi. Perehdytyslomakkeen tehtävänä on kehittää jo olemassa olevaa perehdytystä. Perehdytystä kehitetään luomalla konkreettinen väline eli lomake perehdytyksen tueksi. Perehdytyslomakkeen tavoitteena on tukea sijaisen toimintaa työskenneltäessä erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa. Perehdytyslomakkeella pyritään lisäämään myös työtyytyväisyyttä sekä parantamaan kokemusta keikkatyöskentelystä. Varhaiskasvatusyksikön oma henkilökunta voi myös käyttää perehdytyslomaketta perehdytysaineistona kouluttaessa henkilökuntaa työskentelyyn.

2 Opinnäytetyön tausta

Päiväkodissa toteutettava toiminta on ryhmämuotoista ja ryhmät ovat jaettu iän ja tuen tarpeen mukaan (Henkilöstömitoitus varhaiskasvatuksessa). Jos erityistä tukea tarvitseva lapsi sijoitetaan varhaiskasvatuksen ryhmään, on hänelle tarjottava yksilöllinen tuki esimerkiksi oman avustajan avulla tai muun tuen merkeissä. Useassa varhaiskasvatusyksikössä ryhmään on sijoitettuna myös erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Tämä voi aiheuttaa ajoittain haasteita lapsen yksilöllisen tilanteen mukaan. Erityistä tukea ja kasvatusta tarvitsevalle lapselle tulee taata riittävä yksilöllinen tuki ja ohjaus päivähoitossa esimerkiksi avustajan avulla tai huomioimalla lapsi henkilöstömäärässä. (THL 2019.)

Tässä opinnäytetyössä keskiössä on perehdyttäminen, ja kehittämistehtävänä on kehittää varhaiskasvatuksen sijaishenkilökunnan valmiuksia vastata erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeisiin. Opinnäytetyössä tarkastellaan minkälaisia haasteita erityisen tuen tarve tuo osaamiselle varhaiskasvatuksessa, jonka lisäksi kartoitamme työntekijöiden kokemuksia työskentelyn haasteista ja keinoista.

Varhaiskasvatus maailmassa vallitsee laaja henkilöstöpula ja henkilöstö on hyvin vaihtuvaa. Sijainen voi työskennellä varhaiskasvatus ryhmässä päivän tai pidempään. Uusi varhaiskasvatusryhmä sisältää aina uudet lapset sekä tuen tarpeet, joita voi olla hankala ennakoida. Varhaiskasvatusyksikköjen arjessa henkilöstöpulan vaikutukset ovat yhteyksissä lasten, vanhempien sekä varhaiskasvattajien hyvinvointiin. Alalla vallitsee valtakunnallinen henkilöstöpula väestön ikärakenteen muuttuessa ja eläköityessä ja työntekijöiden vaihtaessa alaa. Alalle työllistyminen tulisi mahdollistaa monipuolisten opintopolkuja sekä myönteisten työkokemusten kautta, jotta tulevaisuudessa voitaisiin turvata monipuolinen osaaminen ja työvoiman saatavuus. (Henkilöstöpulaan on ratkaisuja – Varhaiskasvatuksen opettajaksi on voitava kouluttautua myös ammattikorkeakoulussa 2020.) Perehdytyslomakkeella pyrimme lisäämään myönteisiä kokemuksia sijaistyöskentelystä varhaiskasvatus kentillä, joka motivoisi jatkamaan opiskelua alalle.

2.1 Pilkepäiväkodit

Pilke päiväkodit Oy on yksityinen organisaatio pääasiallisena toimialanaan päiväkodit. Kokemusta Pilkkeeltä löytyy päiväkotij- ja iltapäiväkerhotoiminnasta, lastenhoidosta sekä sosiaalihuollon perhepalveluista ja se toimii palveluntuottajana usein kunnan

omien palveluiden tueksi sekä täydennykseksi. Pilkkeen varhaiskasvatusyksiköt tarjoavat palvelua toimikuntansa antamien linjausten mukaisesti. Pilke tarjoaa varhaiskasvatusta monipuolisesti eri pedagogisilla painopisteillä, joita on esimerkiksi kielet, musiikki, tiede, luonto, liikunta, taide sekä ilmaisu. (Tietoa Pilkkeestä.)

Pilke tarjoaa paikan erityistä tukea tarvitsevalle lapselle, kun palvelu tilataan kunnan kautta. Pilkkeellä työskentelee varhaiskasvatuksen erityisopettajia ja tarpeen tullen tukea hankitaan lisää kunnalta ostopalveluna (Varhaiskasvatus pilkkeen päiväkodeissa).

Pilke päiväkodeissa käytetään kolmiportaisen tuen mallia kehityksessä ja oppimisessa. Kehityksen ja oppimisen kolmiportainen malli sisältää tukimateriaalia henkilöstölle lapsen tuen tarpeen kartoitukseen sekä sen organisoimiseen käytännössä. Pilkkeellä työskentelee myös varhaiskasvatuksen erityisopettajia, joiden kanssa arjessa tehdään yhteistyötä. Pilkkeen varhaiskasvatuksen erityisopettajat osallistuvat tuen järjestämiseen liittyvissä asioissa konsultoimalla varhaiskasvatuksen opettajia, hoitajia sekä avustajia. Tarvittaessa Pilke järjestää varhaiskasvatuksen erityisopetuksen palvelua ulkopuolisilta toimijoilta ostopalveluna. Pilkkeellä on myös käytössä kehityksen ja oppimisen tuen työryhmä, joka kehittää tuen järjestämistä valtakunnallisesti ja jossa selvitetään tuen ja siihen liittyvän koulutuksen tarpeita. (Usein kysyttyä Pilke päiväkodit Oy:n palveluista ja toiminnasta.)

Pilkkeen varhaiskasvatuksen asiantuntija ja erityisopettaja kertoi meille, kuinka erityispedagogiikka näkyy Pilke päiväkotien arjessa. Tukimuodot Pilkkeen arjessa näkyvät moninaisina, sillä lasten tuen tarpeet ovat aina hyvin yksilöllisiä sekä erilaisia. Kuitenkin Pilkkeen arjessa painotetaan ennen kaikkea laadukasta pedagogiikkaa, eli lapset huomioivaa kasvatustapaa. Tällöin arjessa huomioidaan sopivat ryhmäkoot esimerkiksi pienryhmä toiminnassa ja toiminnan suunnittelussa huomioidaan lasten kiinnostuksen kohteita. Pilkkeellä painotetaan aikuisten sensitiivistä työtettä tunnistamalla lasten tunteiloja sekä mukauttamalla toimintaa niiden mukaisesti oikea aikaisesti. Tärkeänä Pilkkeen arjessa nähdään myös olevan selkeä sekä ennakoitavissa oleva rauhallinen päivästrukturi. Pilkkeen varhaiskasvatuksen asiantuntija kertoo Pilkkeen arjessa näkyvän vahvasti aikuisten yhtenäiset toimintatavat sekä johdonmukaisuus, jolloin tilanteiden rajaamisessa ei tule ristiriitaisuuksia. Vuorovaikutuksen laadulla sekä aikuisten välisellä vuorovaikutuksella lasten nähdessä on myös suuri merkitys.

Konkreettisina tukimuotoina ja keinoina Pilkkeellä erityispedagogiikka näkyy monin tavoin. Näitä ovat esimerkiksi kuvien käyttö, istumapaikan valinta, ohjeiden pilkkominen

ja selkeä sanoittaminen sekä korostettu positiivinen palaute. Kuvien käyttö on Pilkkeellä usein käytetty tukimuoto ja riippuen tuen tarpeesta Pilkkeellä on käytössä kuvien tuettu strukturoitu päiväjärjestys. Vaihtoehtoisesti lapsella voi olla omat kuvat, joiden mukaan esimerkiksi siirtymät sujuvat helpommin tai tekeminen on pilkottu todella pieniin osiin. Pilkkeellä käytetään myös tukiviittomia tuen tarpeen sitä vaatiessa.

Istumapaikan suunnitelmallinen valinta on myös käytössä Pilkkeen arjessa. Tuen tarpeellisella lapsella voidaan kokea hyödylliseksi asettaa istumapaikka niin, että lapsella on mahdollisuus nähdä joka puolelle, tai niin, että ympärillä ei ole mitään häiriötekijöitä, kuten ikkuna tai leluhylly. Pilkkeellä nähdään myös tärkeäksi, että ympärillä oleva visuaalinen häly minimoitaisiin arjessa, jolloin tavarat pyritään palauttamaan leikin jälkeen oikeille paikoilleen oikeaan järjestykseen.

Erityispedagogiikka näkyy Pilkkeen päiväkotien arjessa myös aikuisen rauhallisella, joskus jopa hidastetulla puheella toiminnan tueksi. Ohjeet voidaan pilkkoa pieniin palaasiin antamalla esimerkiksi yksi ohje kerrallaan, jolloin lapsen on helpompi ymmärtää ja sisäistää sen tarkoitus. Toiminnassa huomioidaan ennakointi, jakaminen eri vaiheisiin, kertaaminen, toisto, selkeät tavoitteet sekä mahdollisuus liikkua kesken toiminnan. Tarvittaessa lisätään työskentelytaukoja tai voidaan antaa enemmän aikaa ja annetaan aikuisen henkilökohtaista ohjeistusta.

Pilke päiväkodeissa erityispedagogiikka näkyy lisättynä, jopa korostettuna positiivisena palautteena. Aikuisen tulee suhtautua lapseen myönteisesti luomalla lapselle tilanteita, joissa lapsella on mahdollisuus onnistua. Pilkkeellä huolehditaan myös, että lapsella on mahdollisuus rauhoittua ja tarvittaessa luodaan lapselle rauhoittumistila. Pilkkeellä on käytössä tunne- ja kaveri taitojen opettaminen kaikille lapsille. Tunne- ja kaveritaitojen opettaminen nähdään erityisen tärkeäksi erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla. Edellä mainittujen taitojen avulla voidaan kesyttää lapsen kiukkua sekä lapsi voi oppia tunnistamaan ja nimeämään tunteita yhdessä aikuisen kanssa.

Pilkkeellä jokaiselle tuen tarpeelliselle lapselle suunnitellaan, toteutetaan, arvioidaan ja kehitetään yksilöllinen suunnitelma siitä, kuinka lapsen yksilöllinen oppimispolku on mahdollinen. Tässä apuna on pedagoginen dokumentointi, joka pitää sisällään havainnoinnin, arvioinnin sekä vaikuttavuuden pohtimisen. Pilkkeen ryhmät muotoutuvat lasten tarpeiden mukaan ja tarvittaessa ryhmässä voi olla vähemmän lapsia, jos tuen muoto sen vaatii. Ryhmässä voi olla henkilökohtainen tai ryhmäavustaja erityistä tukea tarvitsevat lapsen avuksi.

2.2 Kehittämistehtävä

Opinnäytetyön kehittämistehtävänä on sijaistyöskentelyn sekä perehdyttämisen tukeminen ja kehittäminen. Laadimme opinnäytetyön liitteeksi perehdytyslomakkeen, joka on lapsikohtainen ja tarkoitettu täytettäväksi, jos lapsen päivässä ilmenee erityisiä haasteita tai tuen tarpeita. Perehdytyslomake sisältää tuen tarpeita, joita usein ilmenee erityistä tukea tarvitsevien lasten päivässä sekä keinoja, jotka on varhaiskasvatustyössä koettu hyödyllisiksi helpottamaan tilanteita. Perehdytyslomakkeessa on myös vapaasti täytettävää tilaa, johon opettaja voi kirjata vielä tarkennukset lapsen yksilöllisestä tilanteesta sekä lapsen voimavaroista, jotta positiivisen palautteen antaminen lapselle olisi helpompaa.

Opinnäytetyssä pyritään ottamaan huomioon myös erityislasten vanhemmat ja heidän tarpeensa päivähoidon suhteen. Tavoitteena tässä opinnäytetyö prosessissa on testata laatimamme perehdytyslomake käytännössä, jotta pääsemme tarkastelemaan sen hyödyllisyyttä.

Idea toteuttaa opinnäytetyönä perehdytyslomaketta erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelyyn varhaiskasvatuksessa lähti siitä, että omakohtainen kokemus perehdytyksestä on ollut vähäinen ja puutteellinen työskenneltäessä varhaiskasvatus yksiköissä. Tämän vuoksi haasteet työpäivän aikana ovat lisääntyneet ja epävarmuus työotteeseen kasvanut, kun esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa on törmännyt haastavaan tilanteeseen ilman etukäteistietoa lapsen tuen tarpeesta. Haasteet varhaiskasvatusyksiköissä ovat olleet myös esillä mediassa viime aikoina, joka käsittelee aiheen ajankohtaisuuden.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä voi näyttäytyä lisääntyneenä varhaiskasvatusympäristössä resurssipulan vuoksi. Muun muassa suuret ryhmäkoot ja henkilökunnan puuttuva osaaminen aiheuttavat haasteita varhaiskasvatuksessa. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen vanhempien tietämättömyys lapsen tuen tarpeista sekä tutkimusten ja diagnoosin puute tai niiden saamisen haasteet voivat osaltaan vaikuttaa siihen, ettei lapsen tuen tarpeita huomioida riittävästi. Myös vaihtuvat sijaiset ja kiire voivat olla osa syitä, miksi lapsen erityisen tuen tarpeita ei tunnisteta. (Ali-Hokka & Tolonen 2020.)

Tähän opinnäytetyöhön sisällettyjen varhaiskasvatuksen ammattilaisten näkökulmien mukaan erityisesti siirtymätilanteet vaativat työntekijältä ammatillista osaamista ja suunnitelmallisuutta. Siirtymätilanteissa sijaisen kyky ohjata erityistä tukea tarvitsevaa lasta

korostuu ja haasteita voi syntyä, jos lapsi ja toimintaympäristö ovat sijaiselle uusia. Perehdytyslomakkeella pyrimme vastaamaan sijaisten tarpeeseen saada täsmällistä ja ajantasaista tietoa lapsen tuen tarpeesta sekä tarjota työväline tukemaan sijaisen ammatillista pätevyyttä arjen ohjaustilanteissa. Perehdytyslomakkeesta voi myös olla apua esimerkiksi sijaisille yleisellä tasolla tunnistamaan haasteita lapsen käytöksessä ja vuorovaikutuksessa.

Hyvään kasvatusyhteistyöhön liittyy myös käsite kasvatuskumppanuudesta. Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan yhteistyötä vanhempien ja päiväkodin henkilökunnan välillä. Molemmat tekevät kasvatustyötä lapsen edun mukaisesti tarkoituksena tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Kasvatuskumppanuuden tarkoituksena on tuoda esille vanhemman roolia ensisijaisena kasvattajana ja siten tukea vanhempaa lisäämällä hänen tietoansa lapsen tarpeista ja kehitysvaiheista. (Kekkonen 2012: 42–44.) Kasvatuskumppanuuden käsite näkyy myös perehdytyslomakkeen käytössä. Perehdytyslomakkeen tietojen kirjaaminen yhteistyössä lapsen vanhemman kanssa palvelee lapsen etua.

2.3 Eettiset perustelut

Etiikka on oma tientaalansa, jossa tutkitaan oikeaa ja väärää. Etiikassa käsitellään omaa käsitystä oikeasta ja väärästä sekä hyvästä ja pahasta. Etiikka sisältää moraalisen pohdinnan ja moraalien tutkimuksen. Moraalisella pohdinnalla viitataan ihmisen käsitykseen oikeasta ja väärästä. Etiikassa taas pohdintaan näkemystä oikeasta ja väärästä. Ammatillisessa toiminnassa voi esiintyä moraalisia ongelmia ja esiintyviä ongelmia kutsutaan eettisiksi ongelmiksi. (Juujärvi & Myyry & Pessa 2007.)

Perehdytyslomaketta tehdessä otetaan huomioon, kuinka haasteista puhuminen voi luoda negatiivisen mielikuvan lapsen tilanteesta. Tämän vuoksi käytämme käsitettä tuen tarpeet haasteiden sijasta. Perehdytyslomake ei sisällä lapsen diagnoosia. Lisäksi jättämällä diagnoosin pois perehdytyslomakkeesta, pyritään välttämään lapsen luokitelua sekä stigman muodostumista.

Erityistä tukea tarvitseva lapsi saattaa kohdata haasteita useissa tilanteissa ja näin ollen saada torumista tai kieltämistä enemmän kuin kehuja. Tämän vuoksi positiivisen palautteen antaminen on erityisen tärkeää erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla, jotta myönteinen oppiminen mahdollistuu. Lasta kannustamalla lapselle tarjotaan mah-

dollisuuksia myös onnistumisen kokemuksiin sekä tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä (Varhaiskasvatuksen perusteet 2022: 51). Perehdytyslomakkeessa huomioimme, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen voimavarat ja vahvuudet tuodaan esille ja edistetään positiivisen palautteen antamista. Lapsen voimavarojen ja vahvuuksien tuominen esille mahdollistaa myös positiivista pedagogiikkaa. Positiivinen pedagogiikka tarkoittaa kasvatusta, jossa lapsi on aktiivisena toimijana, ja toiminnan keskiössä on lasten osallisuus, vahvuudet sekä myönteiset tunteet (Ranta 2020: 18–19). Nostamalla esille lapsen vahvuuksia sekä voimavaroja voidaan myös tukea sijaisen positiivista työtettä.

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tuen tarve ei ole yksiselitteinen, jonka vuoksi on tärkeää kohdata lapsi yksilönä ja osata tarkastella lapsen tarvitsemaa tuen tarvetta yksilöllisesti. Perehdytyslomakkeessa otetaan huomioon lasten yksilöllisyys, luomalla vapaata tilaa jokaisen teeman alle. Tällä mahdollistetaan, että perehdytyslomakkeeseen voidaan sisällyttää lapsen henkilökohtaista huomiota, ja lapsen yksilöllisyys vahvistuu.

3 Toimintaympäristö

Varhaiskasvatuksen toimintaympäristö sisältää fyysisen, psyykkisen sekä sosiaalisen ulottuvuuden. Sen tavoitteena on varmistaa lapselle esteetön, oppimista edistävä, inklusiivinen, ja turvallinen sekä terveellinen oppimisympäristö. Varhaiskasvatuksen toimintaympäristö käsittää tilat, paikat, yhteisöt, käytänteet, välineet sekä tarvikkeet, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista sekä vuorovaikutusta. Varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä toteutetaan monenlaisia pedagogisia toimintoja, jotka muuttuvat tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 28–29.)

Varhaiskasvatukseen osallistuminen tukee lapsen kehitystä, oppimista sekä hyvinvointia. Mahdollisia ongelmia voidaan ennakoida ja ehkäistä erilaisten pedagogisten työtapojen avulla, kuten suunnitelmallisella toiminnan eriyttämisellä, ryhmien joustavalla muuntelulla sekä oppimisympäristöä muokkaamalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 53.)

3.1 Varhaiskasvatustyö ja niiden perusteet

Suomessa varhaiskasvatusta on saatavilla perhepäivähoidossa, kerho- tai leikkitoimintana sekä päiväkodissa (Varhaiskasvatulaki 540/2018 § 1). Näistä yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuoto on päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus, johon tässä opinnäytetyössä keskitytään. Päiväkodeissa eli varhaiskasvatusyksiköissä toteutettavaa toimintaa toteutetaan aina ryhmissä, jotka jaetaan perustellusti esimerkiksi iän tai tuen tarpeen mukaan aina pedagogista viitekehitystä noudattaen. Ryhmien asettamisessa otetaan huomioon henkilöstöön sekä ryhmäkokoon liittyvät säännökset. Henkilöstömitoituksen mukaan päiväkodissa työskenneltävästä henkilöstöstä vähintään yksi kolmasosan tulee olla kelpoisia lastentarhanopettajan tehtävään ja muilla tulee olla vähintään varhaiskasvatuksen lastenhoitajan kelpoisuus. Säännösten mukaan yhdessä ryhmässä saa olla läsnä korkeintaan kolmea varhaiskasvatuksen tehtävissä toimivaa henkilöä vastaava määrä lapsia (Henkilöstömitoitus varhaiskasvatuksessa) joka käytännössä tarkoittaa sitä, että:

- Alle 3-vuotiaiden ryhmässä voi olla korkeintaan 12 lasta (1 aikuinen / 4 lasta)
- yli 3-vuotiaiden ryhmässä voi olla korkeintaan 21 lasta (1 aikuinen/ 7 lasta)

Tässä yhteydessä aikuisella tarkoitetaan varhaiskasvatuksen yksikössä työskentelevää ammattilaista. Näihin säännöksiin vaikuttaa, jos ryhmässä on erityistä tukea tarvitseva lapsi, jolla ei ole omaksi merkittävää avustajaa päivähoitossa. Tällöin erityistä tukea tarvitseva lapsi vie kahden lapsen paikan, jotta kasvattajalla on mahdollisuus tarkkailla lasta paremmin (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 §35).

Varhaiskasvatuslaki edellyttää vuoteen 2030 mennessä, että varhaiskasvatusyksiköissä työskentelevistä kahdella kolmasosalla on joko varhaiskasvatuksen opettajan tai sosionomin koulutus. Loput yksi kolmasosaa olisivat lastenhoitajia. (Varhaiskasvatuslaki §37.)

3.2 Erityistä tukea tarvitseva lapsi varhaiskasvatusympäristöissä

Suomessa erityistä tukea tarvitsevasta lapsesta puhuttaessa tarkoitetaan alle 18-vuotiaasta henkilöä ja sen määritelmä perustuu erilaisiin syihin ja tuen tarpeeseen. Sosiaalihuoltolaissa 1301/2014 §3 on määriteltynä, kuinka voidaan rajata henkilö erityistä tukea tarvitseväksi lapseksi tai nuoreksi. Syinä rajaukseen voi olla esimerkiksi psyykinen tai kognitiivinen sairaus tai vamma. Myös lapsen kasvuolosuhteet voivat vaarantaa kehitystä ja terveyttä sekä lapsi voi omata hankaluuksia hakea tai saada erilaisia lapselle kuuluvia sosiaali- ja terveystalouden palveluita. (THL 2019.)

Päiväkodissa tai perhepäivähoitossa olevalle lapselle on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma lapsen kasvatukseen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattava tavoitteet lapsen varhaiskasvatukseen toteuttamiseksi lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevalla tavalla sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan lapsen tuen tarve, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen. (Varhaiskasvatuslaki 1183/2021 §23.)

Erityislapsi lapsi määritellään siis aina tuen tarpeen mukaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa erityisellä tuella tarkoitetaan, kun lapsi tarvitsee tukea mahdollisesti tiedollisen, taidollisen sekä fyysisen, tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla eripituisia aikoja. Tuen tarve voi myös syntyä, jos lapsen kasvuolosuhteet vaikuttavat haitallisesti tämän terveyteen sekä kehitykseen. Kun lapsen tuen tarve havaitaan esimerkiksi päiväkodissa, aloitetaan tarvittava tuki välittömästi. Tällöin on tärkeää tunnistaa sekä määrittellä lapsen yksilölliset toimintamahdollisuudet eri kasvatusympäristöissä- sekä tilanteissa. Tuen järjestämisessä tehostetaan vanhempien ja henkilöstön yhteistyötä, jossa van-

hempien kanssa konsultoidaan asiantuntijoita, sekä tarvittaessa arvioinnin tueksi järjestetään lapsen tuen kannalta tarkoituksenmukainen lausunto asiantuntijalta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 35.)

Erityislapsen kasvatuksessa tulee painottaa yhteenkuuluvuutta muihin ikäisiinsä, jotta lapsi ymmärtää jo kasvaessaan olevansa sopiva yhteiskuntamme jäseneksi tuentarpeestaan huolimatta (Hujala 2011: 6–13). Tuen järjestämisessä pyritään aina siihen, että lapsi toimii ryhmän jäsenenä tasavertaisena muiden lasten kanssa, ja saa näihin tilanteisiin tarvitsemaansa tukea. Lapsen tarvitsema tuki pyritään huomaamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja tukitoimet aloitetaan välittömästi sen jälkeen. Varhaiskasvatussyksiköissä pyritään mukauttamaan lapsen fyysistä, psyykkistä sekä kognitiivista ympäristöä lapselle sopivaksi. Lapseen kohdistuvaa päivittäistä kasvatustoimintaa pyritään mukauttamaan myös lapsen tarpeiden mukaisesti, esimerkiksi eriyttämällä, lapsen itsetunnon nostattamisella sekä tämän perustaitojen harjaannuttamisella. Erityislapsen kasvatuksessa vahvistetaan usein myös suunnitelmallisesti arjen kuntouttavia elementtejä, joita ovat esimerkiksi struktuuri, ryhmätoiminta ja lapsen oman toiminnan ohjaus. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 36.)

Varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen iän, kehityksen ja muiden edellytykset huomioon ottaen. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava terveellisiä, turvallisia sekä asianmukaisia ja niissä on huomioitava esteettömyys. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 §10.)

Erityislapsen kannalta on tärkeää olla toimivat ja lapsen tarpeisiin muokattavat tilat varhaiskasvatusympäristössä. Turvallisuuden kannalta suotuisia ovat viihtyisät, virikkeiset ja äänimaailmaltaan rauhalliset tilat, jotka ovat myös toiminnan kannalta tarkoituksenmukaisia. Tiloista voidaan myös tietoisesti muokata sellaisia, että niissä onnistuvat niin erilaiset kohtaamiset ja ryhmätoiminta kuin rauhoittuminenkin. Tilojen tulee olla myös esteettömiä, terveellisiä ja yksityiskohdissaan turvallisia. Myös arkikokemus vahvistaa, että viihtyisät tilat ja toimiva kunnossapito vähentävät ilkivaltaa. Käyttäjien on toimittava tiloissa siten, että niiden turvallisuutta ei heikennetä. (Opetushallitus 2018.)

4 Perehdyttäminen työhön

Perehdyttämisellä viitataan niihin toimiin, joiden avulla uusi työntekijä oppii uuden työpaikan työtavat, ihmiset ja työhön liittyvät odotukset. Työnopastuksella taas viitataan itse työtehtäviin perehdyttämiseen. (Ahokas & Mäkeläinen 2013.) Yhä useammin perehdyttämistä sekä työnopastusta pidetään kuitenkin synonyymeina. Perehdyttämisen tarkoitusta voidaan kuvata työntekijän tukemiseksi työtehtävistä suoriutumiseen sekä toimiksi, joiden tarkoituksena on valmentaa työntekijä itsenäiseen työskentelyyn. (Kupias & Peltola 2009: 17–19.)

Perehdyttämistä voidaan kuvata myös viiden askeleen prosessin kautta, johon kuuluu valmistautuminen, opetus, mielikuvaharjoittelu, taidon kokeilu ja harjoittelu sekä opitun varmistaminen. Perehdyttämisen prosessia voidaan myös määritellä jatkuvaksi henkilöstön kehittämisprosessiksi, jonka tarkoituksena on tukea ja tehostaa työntekoa. Perehdyttämisprosessia voidaan arvioida työsuhteen aikana sekä työntekijälle voidaan myös antaa työnohjausta työsuhteen aikana. (Ahokas & Mäkeläinen 2013.)

Työturvallisuuslain §14 mukaan työnantajalla on vastuu työntekijän perehdytyksestä. Työntekijää perehdytetään riittävästi työhön, työpaikan työolosuhteisiin, työ- ja tuotantomenetelmiin, työssä käytettäviin työvälineisiin ja niiden oikeaan käyttöön sekä turvallisiin työtapoihin. Näihin keskitytään erityisesti ennen uuden työn tai tehtävän aloittamista tai työtehtävien muuttuessa sekä ennen uusien työvälineiden ja työ- tai tuotantomenetelmien käyttöön ottamista. (Työturvallisuuslaki 2002/738 §14.) Työnantajalla ja lähiesimiehillä on suuri vastuu työntekijöiden työturvallisuudesta ja työhyvinvoinnista. Ilman kunnollista perehdyttämistä saattaa se näkyä työssä ja heikentää työsuoritusta. Työmenetelmät ja tavat saattavat muuttua ajan mittaan, jonka takia on tärkeää pysyä ajan tasalla koulutusten kautta. Jos perehdytys menetelmät tai koulutus on vanhentunut saattaa se johtaa työturvallisuusriskiin.

Perehdyttäminen ja työnopastus ovat parhainta ennakoivaa turvallisuustoimintaa. Puutteet työnopastuksessa ovat yleisiä työtapaturman syitä. Työturvallisuuslaki velvoittaa työnantajan perehdyttämään työntekijän työhön ja työolosuhteisiin sekä työvälineiden oikeaan käyttöön ja turvallisiin työtapoihin. Erityisen tärkeää on perehdyttää työuraansa aloittavat nuoret työntekijät. (Työntekijän perehdyttäminen ja opastus.)

Perehdytyslomakkeella pyrimme ennaltaehkäisemään sijaisten tiedon puutetta työskennellessä varhaiskasvatustyöyksikössä, jossa voi olla erityistä tukea tarvitseva lapsi. Pyrimme myös tällä opinnäytetyöllä mahdollistamaan työryhmän ajan säästöä luomalla perehdytyslomakkeen, joka sisältää erityistä tukea tarvitsevan lapsen tuen tarpeet ja keinot niiden helpottamiseksi, jotta työn ennakointi helpottuu.

Pilke päiväkotien yhteyshenkilömme, varhaiskasvatuksen asiantuntija sekä erityisopettaja kertoi meille tarkemmin Pilke päiväkotien toimintatavoista. Seuraavaksi kerromme, kuinka erityispedagogiikka näkyy Pilke päiväkotien arjessa.

Pilke päiväkodit organisaatio perehdyttävät työntekijänsä ennen työn aloitusta perehdytys suunnitelmansa mukaisesti. Pidempiaikaisiin sijaistuksiin tai vakituisiin työsuhteisiin on uudelle työntekijälle osoitettu oma perehdytysohjelma. Perehdytysohjelmassa käydään läpi kaikki tarvittavat asiat niin toiminnanohjausjärjestelmästä omavalvontasuunnitelmaan. Kun kyseessä on lyhytaikainen sijaisuus, eli yhdestä päivästä eteenpäin oleva työtehtävä, on jokaisella Pilke päiväkodilla omat ohjeensa uudelle sijaiselle. Ohjeesta tulisi löytyä kuitenkin muun muassa ryhmän nimi, päiväjärjestys kellonaikoinen, itsensä esittelemisen lapsille, työkavereille sekä vanhemmille, ja ohjeet oman puhelimen käytöstä. Perehdytys on usein suullista tapahtuen ryhmän vakituisen henkilökunnan ja sijaisen välillä. Päivän aloittaessa sijaiselle tulisi myös näyttää poistumistiet ja pihavalvonta paikat.

5 Erityinen tuki ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet laadittiin alun perin vuonna 2003 ja ne on tarkistettu sekä päivitetty uudelleen vuosina 2005, 2018, ja 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin on määritelty lapsen oikeudeksi saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea varhaiskasvatukseen mukaisesti. Tuen tarjoamisella oikeaan aikaan sekä yksilöllisesti kohdennetusti lapsen tuen tarpeen mukaisesti edistetään lasten oppimista, kehitystä ja hyvinvointia sekä ehkäistään ilmenneiden ongelmien sekä niistä johtuvien haasteiden lisääntymistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 50.)

Varhaiskasvatuksessa tuki rakennetaan lapsen oppimisympäristöihin liittyvistä sekä yhteisöllisistä ratkaisuista vastaamaan yksilöllisesti lapsen tuen tarpeeseen. Tuen järjestämisessä lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä tarpeet oppimisen, kehityksen ja hyvinvoinnin ympärillä. Tuen tarpeen määrittelyssä huomioidaan lapsen ikä sekä kehitystaso ja varhaiskasvatuksessa huolehditaan, että lapsi kokee olonsa hyväksytyksi ryhmän jäsenenä sekä omana yksilönään. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 50.)

Varhaiskasvatuksessa haasteita pyritään ennaltaehkäisemään erilaisilla pedagogisilla järjestelyillä, kuten esimerkiksi suunnitelmallisella toiminnan eriyttämisellä, ryhmien joustavalla muuntelulla sekä oppimisympäristöjen muokkaamisella (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 53). Selkeä päiväjärjestys ja arjen toimintojen rytmitys tukee ryhmän jokaista lasta, jonka vuoksi arjen ja päivän strukturointi ovat avaintyökaluja varhaiskasvatuksessa. Esimerkiksi autismikirjon häiriön piirteitä omaavilla lapsilla ilmenee usein häiriöitä tarkkaavaisuudessa sekä vaikeuksia oman toiminnan ohjauksessa, jolloin maailman hahmotus voi olla hyvinkin erilaista verrattuna muihin lapsiin. Näissä tilanteissa tarvitaan keinoja sekavaksi koetun ympäristön ja sen ympärillä olevien tapahtumien hallintaan. Esimerkiksi päiväjärjestyksen jäsentäminen kuvien avulla päiväkodin seinälle lasten nähtäväksi auttaa lapsen ajan sekä ympäristön hahmottamista. (Ikonen & Karjala & Kortelainen & Mäkelä & Nevalainen & Oksala & Ruusuvoori & Roponen & Salmi & Suvanto 2015: 19–21.)

Lapsella on oikeus tukeen siihen sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai sosiaali- ja terveystieteiden työntekijän lausuntoa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän vastuulla on tarjota tarvittavat tukitoimet sekä apuvälineet, joita lapsi tarvitsee osallistumiseen varhaiskasvatuksen toiminnassa. Näitä ovat esimerkiksi liikkumiseen sekä muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt,

kuten pyörätuoliliuskat/ kaiteet, kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 53–54.)

5.1 Kolmiportainen tuki varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistettu versio astuu voimaan 1.8.2022. Päivitetyssä suunnitelmassa määritellään tarkemmin kolmiportaisen tuen mallin mukaan tuen tasot ja muodot sekä se, miten tukea annetaan varhaiskasvatuksessa. Kolmiportaisen tuen mallissa lapselle annettavan tuen tasot jaotellaan yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Tuen tarve arvioidaan lapsen yksilöllisen tuen tarpeen perusteella. Lapsella tulee muun muassa olla oikeus varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiin apuvälineisiin ja uudistus näkyy myös jokaiselle lapselle tehtävässä henkilökohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 50–52.)

Tuen taso arvioidaan aina yksilöllisesti sekä tapauskohtaiseksi ja kolmiportaisen tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti aina tarpeen vaatimalla tavalla. Tehostettua- tai erityistä tukea tarvitseva lapsi on aina huomioitava varhaiskasvatuksen henkilöstön mitoitusta laatiessa. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2022: 53.)

Varhaiskasvatuslain uusia säännöksiä lapsen oikeudesta tukeen noudatetaan varhaiskasvatuksessa sekä esiopetuksessa, sillä noin 90 prosenttia esiopetuksesta järjestetään päiväkodeissa. Tukea järjestettäessä sovelletaan varhaiskasvatuslain säännöksiä varhaiskasvatus- ja esiopetus ryhmän koosta sekä henkilöstön mitoituksesta (Tuki toimivaksi: Kolmiportaista tukea varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle).

Jokaisella lapsella on oikeus yleiseen tukeen varhaiskasvatuksessa ja sitä tulee tarjota lapselle heti, kun tuen tarve havaitaan (Varhaiskasvatuksen tukimuodot 2019). Yleistä tukea toteutetaan varhaiskasvatuksessa lapsen omassa ryhmässä ja se on osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa lapsen oikeutena saada tukea hänen yksilölliseen kehitykseensä, oppimiseensa tai hyvinvointiinsa edellyttävästi (Varhaiskasvatuksen perusteet 2022: 54). Varhaiskasvatuksessa yleinen tuki voi olla esimerkiksi arjen muokkaamista jokaiselle lapselle toimivaksi. Varhaiskasvatusympäristö tehdään lapsiryhmän mukaiseksi, sekä päivä- ja viikkojärjestys laaditaan selkeäksi (Varhaiskasvatuksen tukimuodot 2019). Yleinen tuki on ensimmäinen askel lapsen tuen tarpeen vastaamiseen, jonka ratkaisuilla pyritään vastaamaan lapsen tilanteeseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä muun mu-

assa tarpeeseen sopivia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai esimerkiksi erityisopettajan antamaa tukea. Yleinen tuki järjestetään yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan sekä muun henkilöstön kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 54.)

Kun yleinen tuki ei riitä vastaamaan lapsen tuen tarpeeseen, on varhaiskasvatuksessa annettava tehostettua tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna. Yleiseen tukeen verrattuna tehostettu tuki on vahvempaa sekä yksilöllisempää. Lapsen tukea tehostetaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä/ vahvistamisella. Oikea-aikaisena tarjottu tehostettu tuki toimii ennaltaehkäisevästi lapsen myöhäisempää tuen tarpeiden moninaisuutta varten. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 54–55.)

Erityinen tuki on kolmiportaisen tuen muodoista vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen tarpeen taso. Erityistä tukea annetaan, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä vastaamaan lapsen tarpeisiin, mutta lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa myös suoraan erityisen tuen tasolla. Erityistä tukea voidaan antaa johtuen esimerkiksi vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on jatkuvaa ja kokoaikaista ja se koostuu useista eri tuki- muodoista ja palveluista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 55.)

5.2 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa jokaiselle lapselle laaditaan yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma eli vasu, jonka lähtökohtina ovat lapsen etu sekä tarpeet (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 6). Varhaiskasvatustilaisissa 1183/2021 §23 kerrotaan, että jokaisen lapsen vasu laaditaan varhaiskasvatuksen alkaessa ja siihen kirjataan vanhempien kanssa yhdessä lapsen kehityksen ja oppimisen tavoitteita ja toimenpiteitä niiden toteuttamiseksi. Jos huomataan, että lapsella ilmenee haasteita arjessa, kirjataan vasuun myös lapsen tuen tarpeet ja tuenmuodot. Näiden myötä lähdetään pohtimaan, millaisia tukitoimia lapselle laaditaan ja kuinka ne tullaan toteuttamaan varhaiskasvatuksen arjessa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan vanhempien tai huoltajien kanssa käytävässä vasukeskustelussa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 7.) Varhaiskasvatussuunnitelma on lakisääteinen asiakirja, joka sisältää tietoja lapsen oppimisesta, kehityskohteista sekä taidoista. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla on varhaiskasvatussuunnitelmaan hyvä kirjata lapsen käytössä olevat mahdolliset apuvälineet ja käytössä olevat tukimuodot. Näin ollen työntekijän vaihtuessa,

vanhempien tai huoltajien ei tarvitse kertoa lapseen liittyviä asioita toistamiseen (Varhaiskasvatuksen tukimuodot 2019).

Suunnitelmaa laatiessa erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla otetaan huomioon myös erityisopettajan näkemys liittyen lapsen tuen tarpeeseen sekä tuen järjestämiseen. Suunnitelman muodostuessa on myös tärkeä huomioida lapsen omat toiveet sekä kuulla hänen mielipiteensä, jolloin lapsen osallisuus mahdollistuu prosessissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 6–7.)

6 Erityistä tukea tarvitseva lapsi

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen määritelmä on moniselitteinen. Erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tukea tarjotaan varhaiskasvatuksessa kolmiportaisen tuen mallin mukaan. Erityisen tuen tarve lapsella voi syntyä esimerkiksi kehityksen viivästymisestä tai muusta toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen sekä kehityksen tuen tarpeesta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 53–55).

Lapsella kehityksen viivästyminen voi näyttäytyä muun muassa oppimishäiriöinä, motorisina koordinaatiohäiriöinä, tarkkaavuushäiriönä, kielen kehityksen häiriöinä sekä autismin kirjon häiriö- piirteinä ja vuorovaikutusongelmina (Neurologisen kehityksen erityisvaikeudet 2021). Tässä opinnäytetyössä tarkastelemme aiheita tarkemmin lapsen neurologisen kehityksen, autismin kirjon häiriöiden sekä aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriöiden osalta.

6.1 Lapsen neurologinen kehitys

Yleisimmät neurologisen kehityksen poikkeamat voidaan jaotella puheen- ja kielenkehityksen häiriöihin, motoriikan kehityshäiriöihin, oppimisvaikeuksiin, aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriöihin, autismin kirjon häiriöihin ja kehitysvammaisuuteen (Pihko & Haataja & Rantala 2014: 45). Neurologiset kehitysongelmat vaihtelevat vaikeusasteella paljon. Kuitenkin keskimäärin muutama lapsi kussakin varhaiskasvatusryhmässä tarvitsevat erityishuomiota kehityksensä suhteen. Heistä noin puolilla on tarve myös suunnitelmalliseen ja pidempikestoiseen tukeen. (Neurologisen kehityksen erityisvaikeudet 2021.)

Lapsen normaalissa neurologisessa kehityksessä keskeistä on normaali biologinen vaihtelu taitojen saavuttamisajankohdassa sekä ilmenemisjärjestyksessä. Vaihtelua lapsen oppimisessa voi esiintyä muun muassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kognitiivisissa taidoissa, kommunikaatiossa sekä hieno- ja karkeamotorisissa taidoissa. Ajallista vaihtelevuutta taitojen oppimisessa kutsutaan kehityksen aikaikkunaksi. Taitojen saavuttamisajankohdissa voi siis olla eroavaisuuksia, mutta usein taitojen saavuttamisen aikaikkunan yläraja on lähes sama. Lapsen normaalia neurologista kehitystä voidaan tutkia näön, kuulon, kielellisten taitojen, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja leikin, omatoimisuuden, sekä hieno- että karkeamotoristen taitojen kehityksen kautta. (Haataja 2014: 21–34.)

Varhaiskasvatusympäristössä lapsen sosiaalisen vuorovaikutuksen ja leikin normaalin kehityksen ongelmat voivat nousta selkeästi esiin arjen vuorovaikutustilanteissa. Tyypillisesti lapset leikkivät rinnakkaisleikkejä noin kolmeen ikävuoteen saakka. Rinnakkaisleikillä tarkoitetaan leikkiä, jossa lapset leikkivät samassa tilassa, mutta erikseen. Sosiaalisten taitojen karttuessa yhteisesti jaettavat leikit yleistyvät noin neljän-viiden ikävuo- den kohdalla. Noin kuusivuotiaina lapset osaavat leikkiä yhdessä sovittujen sääntöjen mukaan. Lapsen normaalin kehityksen poikkeama voi ilmetä esimerkiksi poikkeavana vuorovaikutuksena vanhemman kanssa tai kiinnostuksen puutteena muita lapsia koh- taan. (Haataja 2014: 21–34.)

Neurologisilla erityisvaikeuksilla tarkoitetaan poikkeamia jonkun kehityksen alueen tai alueiden kohdalla, kun kehitys on muulla tasolla lapsella normaalia. Yleisimpiä erityisvai- keuksia ovat oppimisvaikeudet, esimerkiksi lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyen, sekä kielelliset oppimisvaikeudet. Varhaiskasvatuksessa tämä tarkoittaa sitä, että kolmen vuoden ikäinen lapsi ei pysty vielä ilmaisemaan itseään sanallisesti, lapsella on huomatta- vaa kielellinen ymmärtämisenvaikeus, sekä jos kommunikoinnin vaikeudet haittaavat lap- sen mahdollisuuksia osallistua arjen vuorovaikutustilanteisiin. Jos lapsi tarvitsee tukea puheen tuottoon tai sen korvaamiseen useissa eri tilanteissa, on kyseessä vaikea kielel- linen häiriö. (Kehityshäiriöt ja oppimisvaikeudet.)

Kaikkien lasten puheen tuottoa sekä kielenkehitystä tukee kuvien käyttö eri toiminnoissa ja tilanteissa. Muita tukimuotoja kielenkehityksen tukemiseen ovat esimerkiksi tukiviitot- mat, ilmeet ja eleet sekä piirtäminen. Nämä ovat erityisen tärkeitä, kun lapsella on viivettä kielenkehityksessä. Näitä keinoja käyttämällä, tuetaan lapsen puheen ymmärtämistä, ilmaisua, osallistumista sekä oma-aloitteellisuutta. Ne selkiyttävät kommunikaatio tilan- teita luontevasti siinä missä muitakin. (Keinoja kommunikointiin 2022.)

6.2 Autismikirjon häiriöt

Autismi on aivoperäinen eli neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö, joka aiheut- taa vaihtelevia ja laaja-alaisia toimintarajoitteita sen omaavalle henkilölle. Siinä on kyse joistain tietyistä piirteistä koostuvasta yksilöllisestä sekä monimuotoisesta käyttäytymis- kuvasta. (Ikonen ym. 2015: 8). Autismikirjon häiriöille on yhteistä sosiaalisen vuorovai- kutuksen ongelmat ja käyttäytymiseen liittyvät erityispiirteet, kuten toistuvat rutiinit, rituaalit, kiinnostukset ja motoriset maneerit, vaikeudet oman toiminnan ohjauksessa sekä poikkeavan voimakas hermoston kuormittuminen ja stressitason nousu (Autismi 2022). Varhaiskasvatusympäristössä autismikirjon häiriön oireet voivat ilmetä esimerkiksi puut- teellisena kykynä ylläpitää katsekontaktia, jakaa tarkkaavaisuuden tila toisen henkilön

kanssa tai leikkiä mielikuvitusleikkejä. Lapsi ei myöskään käytä normaalilla tavalla eleitä ja ilmeitä viestiäkseen tunteistaan ja tarpeistaan. Oireina voi esiintyä myös satunnainen reagoiminen nimeen ja puhutteluun tai vetäytyminen tai voimakas levottomuus (Vanhala 2014: 83–84).

Autismikirjon häiriön- piirteitä omaavalla lapsella voi ilmetä haasteita sosiaalisissa tilanteissa ja tyypillistä on esimerkiksi uusien tai ennakoimattomien sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden välttäminen. Sosiaalisia taitoja voi opetella autismin kirjon lapsen kanssa luonnollisissa tilanteissa ohjaamalla, mallintamalla sekä tarinoimisen avulla. Autismikirjon häiriön- piirteitä omaavalle lapselle ja henkilöille eri toimintojen automatisoituminen on hankalaa, jonka vuoksi he tarvitsevat paljon toistoja arkeensa. (Ikonen ym. 2015: 10.)

Autismikirjon häiriön henkilöillä voi ilmetä useita eri haasteita tuen tarpeen yksilöllisyyden sekä vahvuuden mukaan. Yleisiä haasteita ovat esimerkiksi vuorovaikutuksessa ja katsekontaktissa oleminen, huomion kohteen jakaminen, eri tilanteissa käytettävä kieli, puheen ymmärtäminen, jakaminen sekä vuorottelu, äänen sävyjen sekä eleiden tulkitseminen sekä tunteiden käsittely ja ilmaisu. Syitä näille on todettu olevan esimerkiksi kommunikointivaikeudet, aistipoikkeavuudet, vaikeus ymmärtää sosiaalisia tilanteita sekä tunteiden tunnistamisen ja käsittelyn haasteet. Itsetunnon heikkous, turvattomuus, oman toiminnan ohjaamisen vaikeudet, struktuurin puute ja epävarmuus nähdään myös syynä haastavalle käytökselle. (Ikonen ym. 2015: 29.)

Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointi keinot on todettu hyödyllisiksi niin puhumattomien, kuin puhuvienkin henkilöiden ja lasten kanssa. Tässä opinnäytetyössä tarkastelemme tavallisen varhaiskasvatusryhmän lapsia, jotka kaipaavat erityistä tukea eri osa-alueilla, joten keskitymme puhuviin lapsiin. Hyöty heidän tapauksessansa on todettu esimerkiksi eri viestintätilanteissa, kuten vuorovaikutustilanteiden onnistumisen, muistin, ymmärtämisen, oman toiminnan ohjauksen, keskustelun tukena. Puhetta tukevia keinoja on esimerkiksi kuvallisen materiaalin hyödyntäminen kuvien ohjauksellisena ja jäsentävänä käyttönä sekä osallistumisen, keskustelun ja ilmaisun tueksi. (Ikonen ym. 2015: 11.)

Myönteiseksi koettuja keinoja haastavaan käytökseen vaikuttamiseen ovat muun muassa yhteiset pelisäännöt, kirjatut toiminta ohjeet, ympäristön muuttaminen, vuorokausirytmien selkiyttäminen, strukturointi, ennakointi, kommunikoinnin kehittäminen, sopimukset ja säännöt sekä visualisointi esimerkiksi kuvilla. Muita toimivia menetelmiä on myös palkitseminen, aistitoimintojen erilaisuuden huomioiminen, nopea piirtäminen tilanteiden

selkiyttämiseksi ja mielekkään toiminnan riittävä mahdollistaminen. (Ikonen ym. 2015: 30.)

Autismikirjon häiriön piirteet tulevat näkyviin tyypillisesti jo varhaislapsuudessa, kun lapsi alkaa opetella vuorovaikutustaitoja ja puhetta. Autismikirjon häiriö -diagnoosissa kiinnitetään huomiota kommunikointiin, toimintakykyyn, sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja kiinnostuksen kohteisiin. (Autismi 2022.) Varhaiskasvatusympäristössä tuttujen ja toistuvien rutiinien tärkeys korostuu autismikirjon häiriö -diagnoosin saaneen lapsen kohdalla. Muutokset arjen rutiineissa voivat vaikuttaa lapseen vahvasti ja oireilla haastavana käytöksenä. Aikuisen rooli ja tuki ovat tärkeitä ja aikuisen tehtävä on luoda lapselle sopiva struktuuri, auttaa lasta säätelemään omaa käytöstään sekä tukea lapsen kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitojen kehitystä sekä tukea lapsen oman toiminnan kehitystä. Aikuisen tärkeänä tehtävänä on myös säädellä ympäristöä siten, että se tarjoaa lapselle sopivan määrän kuormittavia tekijöitä. (Autismi 2022.)

6.3 Aktiivisuuden ja tarkkavaisuuden häiriöt

Aktiivisuuden ja tarkkavaisuuden häiriön (attention deficit/hyperactivity disorder, ADHD) ominaispiirteisiin kuuluu keskittymisvaikeudet, yliaktiivisuus sekä impulsiivisuus. ADHD:n kehittymiseen vaikuttavat perimä ja ympäristötekijät. Oirekuvan kehittymisen riskitekijöitä ovat myös raskauteen ja synnytykseen liittyvät tekijät, kuten sikiöaikainen hapenpuute, sikiön altistuminen äidin voimakkaalle stressille tai päihteidenkäytölle. (Leikki-ikäinen lapsi.)

ADHD:n kolme ilmenemismuotoa ovat

- Yhdistetty muoto (tarkkaamattomuus, yliaktiivisuus ja impulsiivisuus).
- Tarkkaamaton muoto eli ADD (ei yliaktiivisuutta tai impulsiivisuutta).
- Yliaktiivis-impulsiivinen muoto (ei tarkkaamattomuutta).

Oirekuvan tunnistaminen leikki-ikäisen lapsen kohdalla voi olla haastavaa lapsen luontaisen vilkkauden ja lyhytjänteisyyden vuoksi. Jos lapsen toimintakyvyn haasteet ovat suuria, on aiheellista hakeutua tarkempiin tutkimuksiin. (Leikki-ikäinen lapsi.) Epäily lapsen ADHD:stä voi kuitenkin herätä leikki-ikässä, kun lapsi on ylivilkas ja levoton. Diagnoosiin voi myös kuulua uni- ja syömisiongelmiä sekä ongelmia tunteiden ja käyttäytymisen säätelyssä. Ympäristötekijöissä on vaikutusta oireiden voimakkuuteen ja haittaavuuteen. Oireet ovat yleensä lievempiä kahdenkeskisessä työskentelyssä kuin ryhmätyöskentely

tilanteissa tai vapaamuotoisessa työskentelyssä. ADHD:n oireet ovat pitkäaikaisia ja haittaavat huomattavasti toimintakykyä. (Voutilainen & Puustjärvi 2014: 72–74.)

Varhaiskasvatuksessa lapsen tarkkaavaisuuden vaikeudet voivat ilmetä esimerkiksi huolimattomuusvirheinä tehtävissä sekä vaikeutena kuunnella ohjeita ja noudattaa niitä. Lapsi voi myös häiriintyä ulkopuolisista ärsykkeistä ja lapsella voi ilmetä haasteita suunnitella omaa toimintaa. Tarkkaavaisuuden häiriöt voivat myös näkyä ylivilkkautena ja vaikeutena pysyä paikallaan. Impulsiivisuus käytöksessä voi näkyä haasteena odottaa vuoroaan, keskeyttämisenä tai tunkeilevana käytöksenä. Lapsella voi myös ilmetä vaikeuksia omien tunteiden säätelyssä tai aistitiedon säätelyssä. (Leikki-ikäinen lapsi.)

Paikallaan pysymistä vaativiin tilanteisiin on tutkittu toimivaksi levottomuuden salliminen sellaisiin rajoihin, ettei se kuitenkaan häiritse muita. Tämä tarkoittaa, että annetaan lapsen esimerkiksi hytkyä tuolillaan tai heiluttaa jalkojaan ruokailutilanteessa. Tähän voidaan käyttää esimerkiksi nystyrätyynyä, joka mahdollistaa hytkymisen. Kärsivällisyyden nähdään olevan myös isossa osassa kasvattajan osalta työskenneltäessä ylivilkkaan ja motorisesti levottoman lapsen kanssa. Odottaminen ja paikallaan olo aiheuttavat usein haasteita, joten kasvattajan olisi hyvä mahdollistaa esimerkiksi jonotustilanteeseen tekemistä, vaikka arvuutteluleikkien parissa. Positiivisen palautteen tärkeys on avainasia työskenneltäessä erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa, ja kasvattajaa kehotetaan kehumaan lasta aina sääntöjen noudattamisesta ja hyvästä käytöksestä. (Arki toimimaan 2021: 36.)

Arjen struktuurin tärkeys korostuu ADHD-oireisen lapsen kanssa toimiessa. Arjen kulun tulisi olla jäsenneltyä sekä selkeää. Myös toiminta- ja oppimisympäristössä tulisi huomioida lapsen yksilölliset tarpeet. Kommunikaation kannalta lasta voi tukea hahmottamalla asiaa konkreettisesti, esimerkiksi piirtämällä tai kuvia käyttämällä. Tämä auttaa lasta hahmottamaan ja muistamaan asioita paremmin. Puheen konkretisoimista voi myös käyttää auttamaan lasta hahmottamaan tekojen syy- ja seuraussuhteita. Lapsen oppimista tukee myös johdonmukainen, välitön ja säännöllinen palaute. (Leikki-ikäinen lapsi.) ADHD- oireisen lapsen arjessa on tärkeä käyttää lapsen toimintakykyä tukevia menetelmiä kotona sekä varhaiskasvatuksessa (ADHD- aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö 2019). On siis tärkeä, että toiminta on samoissa rajoissa molemmissa arjen tapahtumapaikoissa.

ADHD- oireinen lapsi voi vaatia jatkuvaa tukea aikuiselta oman toiminnan ohjaamiseen, joka voi tarkoittaa varhaiskasvatuksessa aikuisen lähes jatkuvaa läsnäoloa. Levoton

lapsi saattaa kiinnittää huomionsa epäolennaiseen asiaan tarkoitetusta toiminnasta. Kasvattajan ohjatessa toimintaa, tulisi miettiä, kuinka lapsen tarkkaavaisuutta voidaan ylläpitää ja siirtää se oikeisiin kohteisiin. Aikuisen ohjattua toiminnan ohjaus siirtyy lapselle, jolloin lapsi osaisi toimia itsenäisesti oituissa tilanteissa. Tarkkaavaisuushäiriöiselle lapselle tämä oppiminen voi aiheuttaa erityisvaikeuksia ja eri toimintojen oppiminen voi siten olla hitaampaa muihin lapsiin verrattuna. (Numminen & Sokka 2009: 111–112.)

ADHD- oireisen lapsen kanssa työskentelyyn on todettu hyväksi toimintatavaksi esimerkiksi palkkion antaminen hyvästä toiminnasta. Toiminnan palkitseminen perustuu lapsen omakohtaisen motivoinnin ja tarpeiden kohdentamisen ohjaukseen. Tärkeää palkitsemisessa on selvittää lapselle, miksi kannattaa toimia oikein ja mitä hyötyä siitä on lapselle. Palkkio voi olla aineellinen, esimerkiksi tarra tai vastineeksi vaikka yksinkertainen kehu. Tämä perustuu onnistumisen kokemuksiin, niin, että lapsi saa palkkion vastineeksi hyvästä toiminnasta. Myöhemmin lapsi oppii säätelemään toimintaansa niin, ettei palkkiota välttämättä tarvita, vaan oikeanlainen toiminta tulee lapselta automaattisesti. Tavoitteet tulisi kuitenkin pilkkoa pieniksi toiminnoiksi, jotta ne ovat saavutettavissa, eikä niistä tule epäonnistumisen kokemuksia. (Dufva & Koivunen 2012: 161.)

Työvälineitä erityistä tukea tarvitsevan lapsen oireiluun ovat esimerkiksi painopeitto, sekä erilaiset hypistelyvälineet. Painotuotteet ovat hyviä keinoja helpottaa rauhoittumista esimerkiksi varhaiskasvatuksen päiväunitilassa, eli nukkarissa. Painopeiton on havaittu oleva myönteinen keino esimerkiksi ylivilkkaan lapsen keskittymisessä ja rauhoittumisessa. Paino auttaa lasta rauhoittamaan itsensä ja se on tarkoitettu ja kehitetty erityislapsille (Juusola 2012: 129–130). Hypistelytuotteet ovat hyvä keino helpottaa lapsen arkea, jolla ilmenee vaikeuksia säädellä keskittymistään ja vireystilaansa. Hypistelytuotteet auttavat lasta ylläpitämään keskittymistä esimerkiksi varhaiskasvatuksen pienryhmätoiminnassa (Hypistelytuotteet ja stressilelut).

7 Erityispedagogiikka varhaiskasvatuksessa

Tuen eri muotoja toteutetaan kolmiportaisen tuen mallin mukaisesti vastaten lapsen yksilölliseen tuen tarpeeseen. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisen tarpeen mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää peda-

gogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tuen muotoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 55.) Varhaiskasvatuksessa on kiinnitetty huomiota lapsen varhaiseen puutumiseen. Tämä tarkoittaa, että lapsen vaatimat tukitoimet tulee aloittaa heti kun alkaa herätä huoli lapsen kehityksestä, tai kun tuen tarve on tunnistettu. Erityistä tukea tarvitsevaa lasta tuetaan erityispedagogisilla toimenpiteillä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytystä. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 50.)

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta. (Varhaiskasvatustilaki 2018/540 §15 c.)

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022: 30.) Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. (Varhaiskasvatustilaki 2018/540 §14 a.) Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molempipuolisen ymmärryksen varmistamiseksi (Kielilaki 423/2003 §18).

Huoltajan sekä varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan. (Varhaiskasvatustilaki 540/2018 §15 d.)

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös neuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. (Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 338/2011 §7 & §9 & §13.) Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä. (Varhaiskasvatustilaki 540/2018 §7.)

8 Perehdytyslomake

Perehdytyslomakkeen tarkoituksena on olla tiivis sekä helppolukuinen, jolla pyritään helpottamaan päiväkodin arjen tilanteiden sujuvuutta ja työntekijöiden työotteen varmuutta. Perehdytyslomake on suunnattu sijaisille sekä yksikön uusille työntekijöille. Perehdytyslomakkeen laatimiseen käytetään teoriaa sekä muutamia ammattilaisten näkemyksiä, jotka ovat työskennelleet erityislasten kanssa eri varhaiskasvatusympäristöissä. Näin varmistamme perehdytyslomakkeen tuen tarpeiden ja keinojen ajankohtaisuuden sekä toimivuuden teoria tiedon lisäksi.

Perehdytyslomake suunnitellaan yhdessä Pilke päiväkotien yhteyshenkilömmme kanssa ja se tulee käyttöön Pilkkeen päiväkoteihin. Perehdytyslomaketta suunnitellessa otetaan huomioon kestävä kehitys, jonka vuoksi lomake tulee olemaan valkoisella pohjalla.

8.1 Perehdytyslomakkeen prosessikuvaus

Tämä opinnäytetyö on monimuotoinen opinnäytetyö, jonka keskiössä on kehittämistyö ja perehdytyslomakkeen luominen yhteistyökumppanin tämänhetkisen perehdytyksen tukemiseksi varhaiskasvatuksessa. Kehittämistyö on prosessi, joka koostuu viidestä eri tehtävästä, jotka ovat perustelu, organisointi, toteutus, arviointi sekä tulosten tarkastelu. Perustelussa määritellään lähtökohdat kehittämistyölle, sekä perustellaan kehitystyön tarpeellisuus. Organisoinnin tarkoituksena on tehdä tiivistä yhteistyötä yhteistyökumppanin kanssa prosessin eri vaiheissa. Toteutus käsittää työskentelyn kehittämistehtävän parissa tietyn ajanjakson puitteissa. Arviointi kohdassa tarkastellaan onnistumisia sekä epäonnistumisia sekä arvioidaan tuloksia suhteessa työn tavoitteisiin. Tulosten tarkastelun vaiheessa tuotos otetaan käyttöön. (Toikko & Rantanen 2009: 55–64.)

Opinnäytetyön kehittämisprosessin ensimmäisessä vaiheessa määritellään perehdytyslomakkeen tarve, jonka jälkeen organisointi tehdään aktiivisena yhteistyönä Pilke-päiväkotien yhteyshenkilön kanssa perehdytyslomakkeen sisällöistä. Seuraavaksi toteutetaan perehdytyslomake sovittujen aikarajojen sisällä. Arvioinnissa tarkastellaan kriittisesti perehdytyslomakkeen sisältöä, huomioiden ammattilaisten näkökulmia tuotoksesta sekä tehdään mahdollisia muutoksia tarvittaessa. Kehittämisprosessin viimeisessä vaiheessa perehdytyslomake annetaan Pilke-päiväkodit organisaatiolle käyttöön.

8.2 Perehdytyslomakkeen toteutus

1. Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen laatiminen kirjallisuuskatsauksen avulla.
2. Teorian kirjoittamista erityispedagogiikan eri osa-alueista sekä erityistä tukea tarvitsevan lapsen tuen tarpeista ja keinoista vastata tuen tarpeisiin.
3. Ammattilaisten näkökulmien selvittäminen erityistä tukea tarvitsevan lapsen tuen tarpeista ja keinoista teorian lisäksi.
4. Perehdytyslomakkeen laatiminen pohjautuen teoriaan erityistä tukea tarvitsevien lasten tuen tarpeista ja keinoista työskentelyyn varhaiskasvatusympäristöissä.
5. Perehdytyslomakkeen kokeilu käytännössä Pilke-päiväkodit varhaiskasvatusyksikössä
6. Perehdytyslomakkeen käytännön kokeilun kirjaaminen raporttiin sekä työn viimeistely.

Taulukko 1. Suunnitelmakaavio perehdytyslomakkeen toteutuksen vaiheista.

Opinnäytetyön toteutus lähtee liikkeelle kirjallisuuskatsauksella. Tämän myötä tarkentui opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys, joka käsittää erityisvarhaiskasvatuksen, erityispedagogiikan sekä erityistä tukea tarvitsevan lapsen määritelmän. Tässä vaiheessa opinnäytetyön toteutusta, perehdyimme aikaisempaan teoriaan ja tutkimustietoon edellä mainituista aiheista.

Perehdytyslomakkeen laatiminen aloitetaan käymällä keskustelua Pilke-päiväkodit organisaation yhteyshenkilön kanssa Pilke-päiväkotien päivästruktuurista. Tyypillinen päivä Pilke-päiväkodit varhaiskasvatusryhmän ryhmätoiminnassa jakautuu neljään eri osa-alueeseen, joita ovat ulkoilu, ruokailu, pienryhmätoiminta ja päivälepo eli nukkari. Yhteyshenkilömme ja yhteistyöpäiväkotimme Janakkalan henkilökunnan mukaan yksi haastavimmista kohdista päivän rakenteessa on siirtymätilanteet, eli lasten siirtyminen toiminnasta toiseen päivän aikana. Huomioimme siirtymätilanteen perehdytyslomakkeen osa-alueissa, sekä laadimme lomakkeen loppuun erillisen osan keinoista ennakoita ja vastata siirtymätilanteiden haasteisiin.

Perehdyimme teoriaperustaan erityistä tukea tarvitsevien lasten tuen tarpeista sekä keinoista niiden tueksi, joita avataan opinnäytetyön kappaleessa kuusi. Teoriaan pohjautuvaa tietoa perehdytyslomakkeen sisällöstä tukee ammattilaisten näkemykset, joita keräsimme ennen perehdytyslomakkeen laatimista. Tässä vaiheessa kokosimme kysymyksiä ammattilaisille, joilla pyrimme selvittämään, mitkä tuen tarpeet sekä keinot ovat näkyvillä varhaiskasvatuksen työkentällä päivittäin. Perehdytyslomakkeeseen ei kirjata mahdollisia lapsen erityisen tuen tarpeeseen johtavia diagnooseja.

Kun teoriaperusta on varmalla pohjalla, aletaan suunnittelemaan perehdytyslomakkeen ulkomuotoa ja sisältöä. Pilke- päiväkodit yhteyshenkilön toiveena on, että tuotos sisältää Pilkkeen päivästruktuurin pääteemat sekä tuen tarpeet ja keinot vastata tuen tarpeisiin. Perehdytyslomakkeeseen nähdään tärkeäksi lisätä myös lapsen vahvuuksia ja voimavaroja sekä tilaa täydentää vapaasti lasta koskevia asioita.

Perehdytyslomakkeen sisältämät tuen tarpeet sekä keinot valikoituvat teorian pohjalta. Sisältöjen valintaan vaikuttaa ammattilaisilta kerätyt näkemykset ja kokemukset siitä, kuinka erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa työskentely näyttäytyy varhaiskasvatuksen työkentällä.

8.3 Perehdytyslomake käytännössä

Opinnäytetyön tuotos sisältää perehdytyslomakkeen sekä ohjesivun perehdytyslomakkeen käytön tukemiseksi. Perehdytyslomakkeen täyttää aina varhaiskasvatuksen yksikön ryhmän opettaja tai muu henkilö, joka on perehtynyt ryhmään ja tietää lasten yksilölliset tarpeet.

Lomakkeen esitietoihin tulee lapsen etunimi, ikä, ryhmän nimi sekä vapaasti täytettävä kohta muiden tuen tarpeiden tai keinojen määrittelyyn sekä lapsen voimavaroille ja vahvuuksille. Perehdytyslomake sisältää pääteemat Pilke päiväkotien päivän esimerkkiaikataulun mukaisesti: ruokailu, ulkoilu, nukkari ja pienryhmätoiminta.

6.00–7.00	Päiväkodin ovet avautuvat. Tervetuloa! Aloitamme päivämme sylitellen lapsia ja jutustelemme mukavia. Sitten lähdemme vähitellen leikin touhuun.
8.00–8.30	Aamupalan aika
8.30–11	Pienryhmätoimintaa sisällä ja ulkona.
n. 11.15	Lounas Lounaan jälkeen on päivälevon aika. Osa lapsista nukkuu ja osa lepää tai ulkoilee. Levon jälkeen on hiljaisten leikkien ja puuhien aika ennen välipalaa.
n. 14.00	Välipala
14.30	Pienryhmätoimintaa sisällä ja ulkona.
17.00	Päiväkodin ovet sulkeutuvat ja sanomme näkemiin, huomiseen!

Kuva 1. Esimerkkaikataulu päiväkodin päivästä (Pilkepäiväkodit.fi).

Perehdytyslomakkeen tarkoituksena on auttaa sijaista tunnistamaan ja ennakoimaan tulevia tilanteita. Lomake tarjoaa sijaiselle myös keinoja selviytyä haastavista tilanteista lapsen yksilöllisen tarpeen mukaan.

8.4 Ammattilaisten näkökulmat

Lomaketta laatiessa halusimme lisätä teorian tueksi myös ammattilaisten kokemuksia haastavista tilanteista erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelystä varhaiskasvatuksessa. Haastatteluihin osallistui varhaiskasvatuksen erityisopettaja, varhaiskasvatuksen yksikön erityislasten avustaja, yksilöllisen pienryhmä luokan (YPR) avustaja sekä erityiskoulun koulunkäynnin avustaja. Kysymyksiin he vastasivat vapaa-aikanaan.

Ensimmäisenä työntekijöiltä kysyttiin minkälaisia haasteita he ovat kohdanneet usein työskenneltäessä erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa ruokailun merkeissä. Vastauksissa esiin nousi paikalla olon vaikeus sekä odottaminen. Muita haasteita oli esimerkiksi ajatusten harhailu sekä keskittymisvaikeudet. Hyväksi koettuja keinoja näihin tilanteisiin kerrottiin olevan tilanteiden selkeä sanoitus ja strukturointi. Paikallaan olon vaikeuksiin hyödyllisiksi on koettu nystyrätyynyt tuolilla, joiden avulla lapsi voi tasapainoilla ja hytkyä ruokailutilanteessa. Näin lapsen on helpompi keskittyä, kun energian saa purettua nystyrätyynyllä istumiseen. Nystyrätyynyn lisäksi kerrottiin sinitarrapalan olevan tehokas ratkaisu ylimääräisten ärsykkeiden vaikutusten vähentämiseen. Jotkut

erityistä tukea tarvitsevat lapset ovat myös erityisen tarkkoja, ettei ruokia sekoiteta. Tämän vuoksi on siis tärkeä kysyä lapselta, kuinka hän haluaa ruokansa lautaselle, joka mahdollistaa myös lapsen osallisuuden vahvistamisen ruokailutilanteessa.

Ulkoilutilanteiden yleisimpinä haasteina kerrottiin olevan uloslähdössä vaatteiden pukeminen sekä vuoron odottaminen. Osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista ovat erityisherkkiä ja äänekkäät tilanteet sekä väkijoukko voi aiheuttaa ahdistusta ja hämmennystä lapsessa. Tämä voi johtaa siihen, että esimerkiksi pukeutuminen aiheuttaa haasteita sekä levottomuutta. Tähän kerrottiin pukemistilanteen porrastamisen olevan hyvä keino tilanteen haasteiden lievittämiseksi. Esimerkiksi ruokailuhetkestä ensin valmistuneet lähtevät vessaan ja siitä suoraan pukemaan. Näin vältetään se, että kaikki ryntäävät samaan aikaan eteiseen. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa on hyvä käyttää myös kuvia apuna ja mallintaa pukeutumista. Jos pukeutumistilanne on erittäin haastava, voi lapsen myös siirtää pukeutumaan erilliseen tilaan. Ulkona haasteina on esimerkiksi keinuvuoron odottaminen, johon auttaa vuorojen ja niiden keston sopiminen jo ennen ulkoilutilannetta.

Pienryhmätoiminta käsittää tässä tehtävässä tilanteet, jossa ryhmässä kuunnellaan ohjaajaa, esimerkiksi aamupiiri tai lukuhetki. Haastavaksi näissä tilanteissa erityistä tukevien lasten kohdalla on koettu puheenvuoron odottaminen sekä paikallaan istuminen. Vastanneiden käytössä on ryhmissä ollut esimerkiksi jumppapallot, jolla erityistä tukea tarvitseva lapsi voi tasapainotella kuunnellessaan. Jotta muut lapsen eivät tule kateelliseksi, on käytössä ollut myös toinen pallo, jolla muut lapset vuorottelevat sovitussa järjestyksessä. Oman lelun ottaminen aamupiiriin mukaan on myös rauhoittanut tilannetta sekä tilanteen tukeminen kuvien käytöllä on selkeyttänyt tilannetta.

Päiväunihuone eli nukkari on paikka, jossa lapsi rauhoittuu ja halutessaan ottaa päiväunet. Erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa haasteina on pysähtyminen, rauhoittumien ja hiljaisuus. Vastauksissa kaikki painottivat, kuinka on hyvä käydä keskustelua lapsen kanssa jo ennen nukkariin tulemistä sekä selittää lapselle, että tilassa tulee olla hiljaa ja antaa muille mahdollisuus rauhoittua. Koko lapsi ryhmällä on muutenkin hyvä olla selkeät säännöt toimimiseen nukkarissa, pienryhmätoiminnassa, ruokailutilanteissa sekä ulkoillessa. Taustalle nukkariin voi laittaa hiljaisesti rauhallista musiikkia, jota lapset voivat kuunnella. Jotkut erityistä tukea tarvitsevista lapsista kaipaavat aikuisen läsnäoloa ja tilannetta voi helpottaa, jos aikuinen menee viereen istumaan ja esimerkiksi silittelee lapsen selkää.

Kaikki vastanneet painottivat positiivisen palautteen, kannustamisen ja kehumisen tärkeyttä työskennellessä erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa.

Yleisimmät vastaukset kaikkien teemojen (ruokailun, ulkoilun, pienryhmätoiminnan ja nukkarin) haasteiden helpottamiseksi:

- Aikuisen läsnäolo: erityistä tukea tarvitsevan lapsen arkea voi helpottaa huomattavasti aikuisen läsnäololla arjen tilanteissa lähietäisyydellä.
- Kuvien käyttö ja mallintaminen: Varhaiskasvatuksessa kuvia voi käyttää apuna koko ryhmälle kaikissa tilanteissa. Ne auttavat selkeyttämään toimintaa ja lisäävät lapsen mielenkiintoa.
- Aikuisen kärsivällisyys: aikuisen on tärkeä olla tilanteessa kärsivällinen ja antaa lapselle tämän tarvitsema aika. Hoputtaminen ei aja kenenkään etua ja tilanteen etenemistä voi sen sijaan motivoida pienillä onnistumisilla.
- Selkeä ohjeistus ja rutiinit: toiminnan toistuvuus säännöllisesti samanlaisena helpottaa sen sujuvuutta niin erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla, kuin muidenkin ryhmän jäsenten arjessa.
- Positiivinen palaute, kehuminen ja kannustaminen.

8.5 Kokemuksia perehdytyslomakkeen käytöstä

Valmis perehdytyslomake lähetettiin Pilke päiväkotien Ilveslinnan yksikköön Janakkalaan. Ilveslinnan henkilökunnan näkemysten mukaan perehdytyslomake alkaa positiivisesti ja siinä tuodaan esille lapsen vahvuuksia positiivisella tavalla. Henkilökunnan mukaan perehdytyslomakkeen olisi hyvä olla tiiviimpi ja mieluiten yhden sivun mittainen. Henkilökunta pohti, kuinka sijainen pystyy yhdistämään lapsen henkilöllisyyden perehdytyslomakkeeseen ilman lapsen kuvaa ja tuleeko se tuottamaan vaikeuksia. Yksikön työntekijöiden näkemysten mukaan perehdytyslomakkeella on tarvetta, mutta heitä mietityttää lomakkeen sujuvuus arjessa.

Henkilökunta nosti positiivisena asiana esille sen, että perehdytyslomakkeen avulla sijainen saa nopeasti tarvittavan informaation eikä lasten asioita tarvitse puhua ääneen muiden lasten kuullen. Henkilökunta piti lomakkeen sisältöä tarpeellisena ja keinoja oli

lueteltu hyvin. Henkilökunta nosti vahvasti esille siirtymätilanteiden haasteet erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla sekä kuinka ne voivat tuottaa haasteita sijaisille. Henkilökunta piti tärkeänä, että perehdytyslomake sisältäisi siirtymätilanteet erillisenä kohtana.

9 Kehittämistehtävän arviointi

Kehittämistehtävämme tavoitteena oli kehittää laadukas perehdytyslomake kohdistettuna etenkin varhaiskasvatusyksiköissä työskenteleville sijaisille. Laatimamme perehdytyslomake sisältää tuentarpeita, joita erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelyssä usein ilmenee sekä keinoja, jotka on koettu teoreettisten perusteiden ja kokemustiedon kautta hyödyllisiksi tilanteiden tukemiseen.

Perehdytyslomake onnistui ja se valmistui sellaiseksi kuin suunnittelimme yhdessä Pilke päiväkotien yhteyshenkilöimme kanssa. Perehdytyslomakkeen varsinainen onnistuminen näkyy kuitenkin vasta sen jälkeen, kun se otetaan käyttöön koko organisaation tasolla. Tavoitteena on, että perehdytyslomake helpottaa sijaisten valmistautumista päivään, ja sen avulla henkilökunta pystyy ennakoimaan haastavia tilanteita sekä keinoja niistä selviämiseen. Perehdytyslomake lisää myös tärkeää tietoa liittyen erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen, jos sijaisella tietoperusta aiheesta on vielä vähäinen.

Onnistumiseen on kaikki valmiudet, sillä perehdytyslomake oli ajallaan valmis, se tullaan jakamaan organisaation yksiköihin käytettäväksi, työntekijöitä opastetaan sen käyttöön sijaisten kanssa toimiessa ja sitä tullaan hyödyntämään jo olemassa olevan perehdytyksen tukena. Toivomme, että lomake lisää sijaisten ja työntekijöiden varmuutta työskentelyyn yksikössä sekä henkilökunnan yhtenäisten työotteiden vahvistamista.

10 Pohdinta

Aloimme työstämään opinnäytetyötä perehdytyslomakkeena sen ajankohtaisuuden sekä tarpeen vuoksi. Opintojen ohessa moni työskentelee keikkalaisena/ sijaisena alansa yksiköissä ja tämä on ollut meillekin tuttua. Kun olemme itse työskennelleet keikkalaisina varhaiskasvatuksen yksiköissä, huomasimme usein saman ongelman perehdytyksen puutteellisuudessa. Varhaiskasvatuskentillä päivät ovat usein tapahtumarikkaita ja aikaa laajalle perehdytykselle yhden päivän sijaisuutta varten ei ole. Tilanteet voivat muuttua haastaviksi, jos sijaisella ei ole tarvittavaa tietoa lapsiryhmästä ja lasten yksilöllisistä tarpeista.

Tämän opinnäytetyön alkuperäisenä ajatuksena oli tehdä perehdytysopas erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelyyn. Rajasimme kuitenkin aihetta rutkasti, koska jokaisen lapsen tuen tarve on yksilöllinen ja opas ei olisi tarpeeksi tiivislukuinen sen tarpeeseen nähden. Näin ollen lähdimme työstämään opinnäytetyönä perehdytyslomaketta, joka olisi sijaiselle helppolukuinen ja sisältäisi tärkeimmät haasteet ja keinot työn helpottumiseksi.

Tehdessämme perehdytyslomaketta yhteistyössä Pilke päiväkotien yhteyshenkilön kanssa, olimme yhtä mieltä siitä, että perehdytyslomakkeen tulisi olla yksinkertainen ja nopeasti luettava. Tämä johti perehdytyslomakkeen pääteemojen valikoitumiseen Pilkeen päivästruktuurin mukaisesti. Pohdimme, mikä ajaisi parhaiten lasten sekä työntekijöiden tarpeita ja tulimme siihen tulokseen, ettei lomakkeeseen kirjata lapsen mahdollisia diagnooseja. Koimme tämän olevan eettisesti paras valinta, sillä saman diagnoosin omaavilla lapsilla voivat tuen tarpeet sekä keinot vastata tuen tarpeisiin erota toisistaan.

Varhaiskasvatuksen työkentillä vallitseva henkilöstöpula on lisännyt sijaistyöskentelyä viime vuosien aikana. Työtä tulisi tehdä houkuttelevammaksi, jotta alalle haluttaisiin jäädä. Kun esimerkiksi alalle opiskelevat keikkalaiset tekevät vuoroja ja saavat epävarman kokemuksen, eivät he välttämättä halua jatkaa. Näin ollen, perehdytyslomakkeella pyrimme lisäämään myös työtyytyväisyyttä ja parantamaan kokemusta keikkatyöskentelystä.

Opinnäytetyömme tekijöistä kaksi opiskelee sosiaalipolulla ja yksi varhaiskasvatuspolulla, joten aihe ei ollut kaikille tasapuolisen tuttua. Tämän vuoksi ennen opinnäytetyön prosessin aloitusta oli paljon läpikäytävää. Toteutimme opinnäytetyön intensiivitoteu-

tuksella, eli lyhyemmällä aikataululla kuin yleensä on Ammattikorkeakouluissa suunniteltu. Tämä tuotti myös haasteita, sillä opinnäytetyötä tehdessä meillä oli kaikilla lisäksi muita opintokursseja sekä palkkatyö. Yhteisen aikataulun löytyminen oli täten haastavaa, mutta olemme tyytyväisiä opinnäytetyömme sisältöön ja sen valmistumiseen aikataulun mukaisesti.

Opinnäytetyötä tehdessä koimme haastavaksi myös aiheen rajauksen. Etenkin erityistä tukea tarvitsevien lasten osalla, on hankala rajata aihetta yhteen tuen tarpeeseen tai keinoon, sillä se vaihtelee yksilöittäin. Kuitenkin ymmärrettyämme, että raporttiin kohdistamme teorian juuri erityiseen tukeen ja erityispedagogiikkaan, selkeni opinnäytetyön laatiminen. Koimme hyödylliseksi seminaarit, joista sai vertaistukea opinnäytetyön laatimiseen ja vinkkejä aiheen rajaukseen.

Opinnäytetyötä suunniteltaessa, tavoitteena oli perehdytyslomakkeen kokeilu käytännössä yhdessä Pilkkeen varhaiskasvatus yksikössä. Tätä ei kuitenkaan valitettavasti tiukan aikataulun vuoksi keritty tehdä. Saimme kuitenkin perehdytyslomakkeesta yhden Pilkkeen varhaiskasvatusyksikön henkilökunnan mielipiteitä, mutta sijaisten näkemykset jäivät puuttumaan kokonaan. Tämä jättää kehittämistehtävän arvioinnin hieman avoimeksi, sillä perehdytyslomakkeen toimivuutta ei voida vielä varmistaa, sillä perehdytys lomake on tarkoitettu sijaistyöskentelyyn.

Koemme, että opinnäytetyönä toteutettu perehdytyslomakkeen sisältö on ajankohtainen sekä näkyvä varhaiskasvatus kentillä. Perehdytyslomakkeen sisältämät tuen tarpeet sekä keinot on mielestämme hyvin perusteltu ajankohtaisen teorian sekä varhaiskasvatuksessa työskentelevien ammattilaisten näkökulmien mukaisesti. Perehdytyslomakkeen sisältö on kuitenkin aiheena suhteellisen laaja, sillä se ei ole diagnoosi kohtainen. Tämän vuoksi perehdytyslomakkeen tuen tarpeet sekä keinot ovat moninaisia ja sopivat monien eri lasten tarpeisiin.

Olemme tyytyväisiä perehdytyslomakkeen sisältöön ja koemme, että se vastaa sijaistyöskentelyn tarpeita. Koemme, että opinnäytetyö onnistui ja teoriaperusta vastaa perehdytyslomaketta.

Lähteet

ADHD- aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö 2019. Käypä hoito.

< <https://www.kaypahoito.fi/hoi50061?tab=suositus> >. Viitattu 01.04.2022.

Ahokas, Laura & Mäkeläinen, Jukka 2013. Työturvallisuuskeskus. Perehdyttäminen ja työnopastus - Ennakoivaa työsuojelua. Käsitteet ja perehdyttämisen vaiheet. <

https://ttk.fi/oppaat_ ja_ ohjeet/ digijulkaisut/ perehdyttaminen_ ja_ tyonopastus_ -_ enna- koivaa_ tyosuojelua >. Viitattu 29.4.2022.

Ali-Hokka, Anne 2020. Puremista, potkimista, lyömistä – lasten käyttämä väkivalta ja kielenkäyttö on muuttunut yhä rajummaksi päiväkodeissa. < <https://yle.fi/uutiset/3-11170619> >. Viitattu 20.4.2022.

Arki toimimaan 2021. Vinkkejä lapsen myönteiseen tukemiseen. ADHD liitto Ry.

<file:///C:/Users/64957/Downloads/Arki-toimimaan-opas-2021_web.pdf>. Viitattu 01.04.2022.

Autismi 2022. Autismiliitto. < <https://autismiliitto.fi/autismi/> >. Viitattu 30.03.2022.

Dufva, Virpi & Koivunen, Mirjami 2012. ADHD-diagnosointi, hoito ja hyvä arki. Juva: Bookwell Oy.

Haataja, Leena 2014. Lapsen normaali neurologinen kehitys ja tutkimus. Teoksessa Pihko, Helena & Haataja, Leena & Rantala, Heikki (toim.): Lastenneurologia. Helsinki: Duodecim.

Henkilöstöpulaan on ratkaisuja – Varhaiskasvatuksen opettajaksi on voitava kouluttautua myös ammattikorkeakoulussa, 23.7.2020/ 10.08.2020. JHL. Julkisten ja hyvinvointialojen liitto. <<https://www.jhl.fi/2020/07/23/henkilostopulaan-on-ratkaisuja-varhaiskasvatuksen-opettajaksi-on-voitava-kouluttautua-myo-ammattikorkeakoulussa/?msclkid=a3a4643ebaf211ec91309f1bac079732> >. Viitattu 13.04.2022.

Henkilöstömitoitus varhaiskasvatuksessa. Tehy. <<https://www.tehy.fi/fi/tyoelama-opas/tyosuojelu/henkilostomitoitus-varhaiskasvatuksessa> >. Viitattu 12.11.2021.

Hujala, Anne 2011. Erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi. <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/erityistuki_lapsi.pdf>. Viitattu 09.12.2021.

Hypistelytuotteet ja stressilelut. Apuvälineet erityislapsen arkeen. Funsense. <<https://funsense.fi/product-category/hypistelytuotteet/>>. Viitattu 01.04.2022.

Ikonen, Toni & Karjala, Marjatta & Kortelainen, Susanna & Mäkelä, Miia & Nevalainen, Minna & Oksala, Laura & Ruusuvuori, Sirkku & Roponen, Tarja & Salmi, Katja & Suvanto, Elina 2015. Autismikäsikirja 2.0. Mäntsälä: Eteva kuntayhtymä. <<https://www.eteva.fi/globalassets/tiedostot/tiedostot---eteva/oppaat-ja-julkaisut/autismikasikirja-2.0.pdf?msclkid=8fa05041cfa211ecb59105b189096aad>>. Viitattu 30.03.2022.

Juujärvi, Soile & Myyry, Liisa & Pessa, Kaija 2007. 2. painos 2011. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Juusola, Meri 2012. Levottomat aivot- ADHD ja Asperger vahvuuksina. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Keinoja kommunikointiin 2022. Kommunikaatiokeskus. Aivoliitto. <<https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkielihairio/vinkkejä-arkeen/#ee251ef2>>. Viitattu 01.04.2022.

Kehityshäiriöt ja oppimisvaikeudet. HUS. <<https://www.hus.fi/hoidot-ja-tutkimukset/kehityshairiot-ja-oppimisvaikeudet>>. Viitattu 01.04.2022.

Kekkonen, Marjatta 2012. Kasvatuskumppanuus puheena. Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoiton diskursiivisilla näyttämöillä. <<https://www.thl.fi/documents/10531/136719/Tutkimus%202012%2072.pdf>>. Viitattu 21.04.2022.

Kielilaki 423/2002 §18. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423>>. Viitattu 15.3.2022.

Kupias, Päivi & Peltola, Raija 2009. Perehdyttämisen pelikentällä. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press.

Leikki-ikäinen lapsi. ADHD liitto. < <https://adhd-liitto.fi/adhd-tietoa/nuoret/adhd-perustietoa/> >. Viitattu 01.04.2022.

Neurologisen kehityksen erityisvaikeudet 2021. Tampereen yliopistollinen sairaala. TAYS. < https://www.tays.fi/fi-FI/Palvelut/Lastenneurologia/Neurologisen_kehityksen_erityisvaikeudet >. Viitattu 01.04.2022.

Numminen, Heli. & Sokka, Laura 2009. Lapsellani on oppimisvaikeuksia. Juva: Ws Bookwell.

Opetushallitus. 2018. Turvallinen ja terveellinen päiväkotij- ja koulurakennus. Helsinki: Opetushallitus. < <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/turvallinen-ja-terveellinen-paivakoti-ja-koulurakennus>>. Viitattu 14.4.2022.

Pihko, Helena & Haataja, Leena & Rantala, Heikki 2014. Lastenneurologia. Helsinki: Duodecim.

Ranta, Samuli 2020. Positiivinen pedagogiikka suomalaisessa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Akateeminen väitöskirja. < https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64412/Ranta_Samuli_Acta%20electronica%20Universitatis%20Lapponiensis%20283.pdf?sequence=1&isAllowed=y >. Viitattu 08.05.2022.

Sosiaalihuoltolaissa 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. < <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301?msclid=3d4feb22cfa911ec9c0fd73d0c0fbabd> >. Viitattu 01.05.2022.

THL. 2019. Erityistä tukea tarvitseva lapsi 2019. < <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/sosiaalipalvelujen-jarjestaminen/erityista-tukea-tarvitseva-lapsi> >. Viitattu 05.12.2021.

Tietoa Pilkkeestä. Pilke päiväkodit. <<https://www.pilkepaivakodit.fi/tietoa-yrityksesta/> >. Viitattu 30.03.2022.

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf>. Viitattu 6.5.2022.

Tolonen, Anni 2020. Anu Laurilan lapsi jäi päiväkodissa ilman apua ja seuraukset ovat kalliit: On tuurista kiinni, saavatko lapset tarpeeksi tukea varhaiskasvatuksessa. < <https://yle.fi/uutiset/3-11182442>>. Viitattu 20.4.2022.

Tuki toimivaksi: Kolmiportaista tukea varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle, n.d). Opetusalan ammattijärjestö OAJ. < <https://www.oaj.fi/politiikassa/tuki-toimivaksi-kolmiportaista-tukea-varhaiskasvatuksesta-toiselle-asteelle/#tuen-kolme-porrasta-varhaiskasvatuksessa> >. Viitattu 30.03.2022.

Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738. Annettu Helsingissä 23.8.2002. < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738> >. Viitattu 29.4.2022.

Työntekijän perehdyttäminen ja opastus. Työturvallisuuskeskus. < https://ttk.fi/tyoturvalisuus_ja_tyosuojelu/tyosuojelu_tyopaikalla/vastuut_ja_velvoitteet/tyohon_perehdyttaminen_ja_tyonopastus#59f1d64a >. Viitattu 29.4.2022.

Usein kysyttyä Pilke päiväkodit Oy:n palveluista ja toiminnasta. Pilke päiväkodit. <<https://www.pilkepaivakodit.fi/asiakaspalvelu-ukk/> >. Viitattu 14.04.2022.

Vanhala, Raija 2014. Autismikirjon häiriöt. Teoksessa Pihko, Helena & Haataja, Leena & Rantala, Heikki (toim.): Lastenneurologia. Helsinki: Duodecim.

Varhaiskasvatustilaki 540/2018. Annettu Helsingissä 13.07.2018. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540> >. Viitattu 11.11.2021.

Varhaiskasvatustilaki 1183/2021. Annettu Helsingissä 13.07.2018. < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540#a16.12.2021-1183> >. Viitattu 07.03.2022.

Varhaiskasvatus Pilkkeen päiväkodeissa. Pilke Päiväkodit. < <https://www.pilkepaivakodit.fi/varhaiskasvatus/#erityiset-tuet> >. Viitattu 30.03.2022.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes. < <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf> >. Viitattu 11.11.2021.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Opetushallitus.

<<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>>.

Viitattu 29.4.2022.

Varhaiskasvatuksen tukimuodot 2019. Autismiyhdistys Paut. Ry.

<<https://paut.fi/varhaiskasvatus/#:~:text=Jokaisella%20lapsella%20on%20oi-keus%20saada%20varhaiskasvatuksessa%20yleist%C3%A4%20tukea.,viik-koj%C3%A4rjestys%20ovat%20sel-keit%C3%A4%2C%20ja%20ymp%C3%A4rist%C3%B6%20tehd%C3%A4nC3%A4n%20lapsiryhm%C3%A4n%20mukaiseksi>>.

Voutilainen, Arja & Puustjärvi, Anita 2014. Aktiivisuuden ja tarkkavaisuuden häiriö. Te-

oksessa Pihko, Helena & Haataja, Leena & Rantala, Heikki (toim.): Lastenneurologia.

Helsinki: Duodecim.

Perehdytyslomakkeen ensimmäinen sivu

PEREHDYTYSLOMAKE

Lapsen nimi: _____

Lapsen ikä: _____

Ryhmän nimi: _____

Muista positiivinen
palaute,
kannustaminen ja
kehuminen!

Lapsen voimavarat ja vahvuudet:

RUOKAILU

Tuen tarve :

☐ Aamupala	☐ Välipala
☐ Lounas	☐ Paikallaan olo
☐ Keskittyminen	☐ Aistiherkkyys
☐ Siirtymätilanteet	

Keinot:

☐ Sormisyönti	☐ Ruoat erilleen, ei sekoiteta
☐ Kuvien käyttö, sanoitus	☐ Aistilelu (esim. sinitarra pala)
☐ Nystyrätyyny	☐ Ruokailun porrastaminen
☐ Istumapaikka järjestys, eriyttäminen	☐ Istumapaikka aikuisen viereen

Muuta: _____

NUKKARI, LEPOTILA

Tuen tarve :

☐ Hiljaisuus	☐ Rauhoittuminen, pysähtyminen
☐ Paikallaan olo	

Keinot:

☐ Silittely, kosketus	☐ Musiikki taustalle
☐ Oma tyyny tai lelu mukaan	☐ Paikkajärjestys, eriyttäminen
☐ Kuvitus ja sanoitus lepotilan ohjeista	☐ Aikuinen vieressä
☐ Painopeitto	

Muuta: _____

Perehdytyslomakkeen toinen sivu

PIENRYHMÄTOIMINTA

Tuen tarve:

☐ Aamupiiri	☐ Lukuhetki
☐ Hiljaisuus	☐ Keskittyminen, kuuntelu
☐ Paikallaan pysyminen	☐ Vuoron odottaminen

Keinot:

☐ Oma lelu	☐ Nystyrätyyny, jumppapallo
☐ Kuvien käyttö	☐ Aikuisen vieressä istuminen

Muuta: _____

ULKOILU

Tuen tarve:

☐ Ulkoilutilan rajojen hahmottaminen	☐ Vuoron odottaminen (keinu, leikit)
☐ Leikki taidot, sosiaaliset haasteet	☐ Siirtymätilanteet
☐ Ulkoiluvaatteiden vaihto	

Keinot:

☐ Pukemisen porrastus	☐ Selkeä, rauhallinen ohjeistus
☐ Pukeminen erillisessä tilassa	☐ Palkitseminen (esim. tarrataulu)
☐ Ulkoilun läpikäynti ennen ulos menoa	☐ Toiminnan ohjaus, aikuisen läsnäolo leikissä
☐ Pukemisen kuvittaminen ja mallintaminen	☐ Ulkoilutilanteen ja leikkien sääntöjen selkeä sanoitus esim. keinuvuorojen sopiminen ennen ulkoilua
☐ Piha- alueen selkeä rajaus, näyttämällä rajat	

Muuta: _____

TUEN TARPEENA SIIRTYMÄTILANTEET :

Keinot:

- Päivän tapahtumien ennakoiminen ja niiden selkeä jäsentäminen ja sanoitus lapselle
- Säännöllinen päivärytmi
- Rutiinit
- Kiireetön ilmapiiri
- Aikuisen rauhallisuus

PILKE

Lomake säilytettävä tietosuojariskin vuoksi ulkopuolisten ulottumattomissa **parasta oppia pienelle**

Perehdytyslomakkeen käyttöohjeet

OHJEISTUS PEREHDYTYKSEN LOMAKKEEN KÄYTTÖÖN

- Lomake on tarkoitettu perehdyttämisen tukemiseksi lyhyt aikaisiin (yhdestä päivästä eteenpäin kestäviin) sijaisuuksiin.
- Lomakkeen täyttää aina varhaiskasvatusryhmän opettaja tai muu vastaava henkilö joka tunnistaa lasten tuentarpeita ja on aktiivisesti ryhmän arjessa mukana.
- Opettaja tai muu vastaava henkilö kirjaa tuen tarpeellisen lapsen nimen, iän ja ryhmän esitiedoiksi, jotta sijainen ymmärtää kenestä on kyse.
- Lomakkeeseen kirjataan lapsen voimavarat ja vahvuudet alkuun vapaasti täytettävälle riville, jotta sijaisen positiivinen työote mahdollistuu myös yksilöllisellä tasolla ja mahdollistetaan lapsille myös positiivinen palaute.
- Lomakkeeseen on listattuna yleisimpiä tuen tarpeita, joita varhaiskasvatusryhmissä esiintyy, ja keinoja jotka on todettu hyödylliseksi tilanteiden tukemiseksi.
- Opettaja ruksaa lapsen tuen tarpeet ja keinot, jotta sijainen saa kuvan päivän haasteista ja idean siitä kuinka niistä on selvitty aikaisemmin. Jokaisessa kohdassa on myös vapaasti täytettävää tilaa, johon opettaja täydentää lapsen yksilöllisiä tarpeita.
- Lomake tulee säilyttää tietosuojariskin vuoksi ulkopuolisten ulottumattomissa, joten muistuta sijaista aina palauttamaan lomake sinulle sen luettuaan.